

**Міністерство освіти і науки України
Сумська обласна рада
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Факультет підвищення кваліфікації та перепідготовки
Кафедра педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту

Коханий Олексій Олександрович

**ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ
УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна (магістерська) робота
здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 073 Менеджмент
освітньо-професійної програми
«Менеджмент і адміністрування»

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту

Єфремова Галина Леонідівна

Рекомендована до захисту

Рішенням кафедри педагогіки,

Спеціальної освіти та менеджменту

Протокол № 7 від «27» січня 2025 року

Зав. кафедри _____ Г.Л. Єфремова

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи проблеми торгівлі людьми.....	7
1.1. Визначення феномена «торгівля людьми»	7
1.2. Нормативно-правове забезпечення протидії торгівлі людьми	12
1.3. Протидія торгівлі людьми як державно-управлінська проблема.....	20
Розділ 2. Особливості вдосконалення превентивних технологій протидії торгівлі людьми в управлінській діяльності	30
2.1. Аналіз стану ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми в Сумській області.....	30
2.2. Особливості цільової групи студентської молоді з точки зору ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.....	41
2.3. Шляхи вдосконалення технологій профілактики торгівлі людьми в управлінській діяльності.....	47
Висновки	59
Список використаних джерел.....	64

ВСТУП

В умовах загроз для державної територіальної цілісності Україна стикається з важливими проблемами, пов'язаними з економічною та політичною ситуацією, зокрема з забезпеченням прав і свобод людини. Торгівля людьми залишається одним із найжорстокіших масових порушень по всьому світу. Суспільна загроза торгівлі людьми як надзвичайно небезпечного злочину полягає у порушенні невід'ємних прав людини – права на повагу, свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а іноді і права на життя. Цей злочин несе значну загрозу для жінок, чоловіків і дітей, яких використовують для примусової праці, жебракування, сексуальної експлуатації та залучення до інших незаконних видів діяльності, що принижують честь і гідність людини.

Попри розвинену законодавчу базу та превентивні заходи, Україна залишається одним з найбільших постачальників підневільної робочої сили в Європі, а також є країною походження, транзиту і призначення в торгівлі чоловіками, жінками та дітьми. Основними причинами поширення работоргівлі в Україні є складний соціально-економічний та політичний стан.

Український народ постав перед вирішенням важливих проблем, які пов'язані з економічною та політичною ситуацією, у тому числі забезпеченням людських прав і свобод, в умовах посягань на державну територіальну цілісність. Торгівля людьми залишається одним із найбрутальніших масових порушень в усьому світі. Суспільна загроза торгівлі людьми, як надзвичайно небезпечного злочину, полягає у посяганні на невід'ємні права людини – право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя. Цей злочин становить значну суспільну небезпеку для жінок, чоловіків і дітей, яких використовують з метою примусової праці, жебракування, сексуальної експлуатації та залучення до інших незаконних видів діяльності, які принижують честь і гідність людини.

Безумовно, торгівля людьми є актуальною проблемою для України, особливо у малих містах та сілах, які зараз перебувають у процесі об'єднання у територіальні громади. Наслідки цього злочину є жахливими як для конкретної особи, її соціального оточення, так і для усієї громади. Світовий досвід протидії торгівлі людьми доводить необхідність залучення до цієї роботи представників усіх місцевих структур, які можуть мати контакт з особами групи ризику або тими, хто вже постраждав від торгівлі людьми та їх оточенням. Мультидисциплінарний підхід у формуванні місцевої політики щодо попередження, кримінального переслідування, виявлення та допомоги особам, постраждалим від торгівлі людьми є більш успішним саме завдяки взаємодії всіх суб'єктів, функції яких зазначені у Законі України «Про протидію торгівлі людьми». Фахівці органів місцевого самоврядування та виконавчої влади всіх рівнів покликані задовольняти потреби громад, а тому обізнаність співробітників з формами та методами протидії торгівлі людьми дозволить як попередити скоєння цього злочину, так і сприятиме покаранню злочинців, наданню вчасної і кваліфікованої допомоги постраждалим.

Місцеві органи влади та самоврядування нерідко першими контактують з особами, які постраждали від торгівлі людьми та, у більшості випадків, не вважають себе такими. Від професійного підходу та активної громадянської позиції спеціаліста може залежати подальший шлях людини: видужування чи занурення у проблеми, які згодом, цілком ймовірно, стануть проблемами місцевої громади.

За даними Міжнародної організації праці (МОП) яка у 2022 році опублікувала глобальну оцінку обсягів примусової праці, включаючи примусову працю як результат торгівлі людьми. Число жертв примусової праці у світі оцінюється у 2 450 000 людей, та з кожним роком кількість постраждалих тільки збільшується.

Не зважаючи на розвинену законодавчу базу та превентивні заходи, Україна є одним з найбільших «постачальників» підневільної робочої сили в Європі, та є країною походження, транзиту і призначення в торгівлі

чоловіками, жінками та дітьми. Основними причинами розвитку работоргівлі в Україні є важкий соціально-економічний та політичний стан.

Метою роботи є дослідити особливості вдосконалення превентивних технологій протидії торгівлі людьми в управлінській діяльності.

Мета роботи передбачає виконання наступних **завдань**:

1. Проаналізувати законодавство України в сфері торгівлі людьми.
2. Розглянути протидію торгівлі людьми як державно-управлінську проблему.
3. Дослідити стан ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми в Сумській області.
4. Охарактеризувати шляхи вдосконалення превентивних технологій протидії торгівлі людьми в управлінській діяльності.

Об'єкт дослідження – проблема протидії торгівлі людьми.

Предмет дослідження – вдосконалення превентивних технологій протидії торгівлі людьми в управлінській діяльності.

У процесі роботи був використаний комплекс **методів дослідження**: *теоретичні*: аналіз філософської, медичної, юридичної, психолого-педагогічної, вітчизняної та зарубіжної педагогічної літератури за темою дослідження для з'ясування стану розробленості проблеми; синтез, систематизація, порівняння, узагальнення й моделювання науково-теоретичного матеріалу для вивчення сутності і змісту поняття торгівлі людьми; *емпіричні*: бесіда, спостереження, метод вивчення документів, самооцінки, аналіз і порівняння експериментальних даних з метою визначення ефективності розробленої системи профілактики торгівлі людьми.

Теоретичне значення полягає в уточненні поняття «протидія торгівлі людьми», визначенні специфіки профілактичної роботи щодо проблеми протидії торгівлі людьми в умовах управлінської діяльності суб'єктів взаємодії.

Практичне значення полягає у можливості використання матеріалів магістерської роботи у лекційних курсах, спецкурсах для студентів та викладачів ЗВО. Результати дослідження можуть бути використані

викладачами, педагогами, психологами закладів загальної та середньої освіти в умовах впровадження превентивних технологій протидії торгівлі людьми в управлінській діяльності.

Апробація результатів наукового дослідження. Основні матеріали та висновки були представлені на Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих дослідників «Інновації в науці: сучасний вимір» (4 квітня 2024 року).

Основний зміст роботи було відображено у публікаціях:

1. Єфремова Г., Коханий О. Компоненти мотиваційної структури особистості сучасного менеджера. *Інновації в науці: сучасний вимір*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників (4 квітня 2024 року, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С.П., 2024. С. 26-28.
2. Коханий О.О. Протидія торгівлі людьми як державно-управлінська проблема. *Сучасна наука: погляд молодих*: збірник наукових праць студентів, магістрантів та молодих дослідників / уклад. А. В. Вознюк, Г. Л. Єфремова. У 3-х ч. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2024. Ч. 3. С. 48–50.
3. Коханий О.О. Проблема торгівлі людьми як суспільно-політичний та соціальний феномен. *Сучасна наука: погляд молодих*: збірник наукових праць студентів, магістрантів та молодих дослідників / уклад. А. В. Вознюк, Г. Л. Єфремова. У 2-х ч. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2025. Ч.1. С. 51–54.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

1.1. Визначення феномена «торгівля людьми»

Торгівля людьми, як сучасна форма рабства, є однією з перших проблем у сфері прав людини, яка викликала серйозну міжнародну занепокоєність та створила необхідність прийняття ряду важливих міжнародних документів. Загальною декларацією прав людини було проголошено: «Ніхто не має утримуватись у рабстві або в підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються у всіх їх видах». І все ж, не дивлячись на загальний осуд, на зусилля, які докладає міжнародна спільнота у сфері протидії торгівлі людьми, ця проблема й досі залишається гострою та нагальною.

Торгівля людьми розвивається надзвичайно швидко, приносячи величезні прибутки, які щорічно складають мільярди доларів для кримінальних угруповань. Сьогодні це третій за масштабами кримінальний бізнес у світі після торгівлі зброєю та наркотиками.

Злочинці, прагнучи максимізувати свої прибутки і протистояти викликам сучасної системи боротьби з торгівлею людьми, постійно адаптуються. Останніми роками спостерігаються такі тенденції: збільшується внутрішня торгівля людьми; вербування активізується у сільських районах та малих містах; поширюються форми торгівлі людьми, пов'язані з трудовою експлуатацією, вилученням органів, жебрацтвом та використанням у збройних конфліктах; значно зростає кількість чоловіків та дітей, які стають жертвами цього злочину.

Проблема торгівлі людьми не визнає державних кордонів, не робить різниці між розвиненими державами та державами, що розвиваються. Вона чудово адаптована як до бідності, так і до розкоші і стоїть перед народами, які втягнуті у військові конфлікти і які живуть мирно. Пов'язана з сексом та великими сумами фінансів, які стоять за ним, проблема торкається

найінтимніших сторін людини, одночасно впливаючи на розвиток всього суспільства, перетворюючи жінку на рабину, зводячи її існування до життя тварини в найогиднішому її сприйнятті.

Торгівля людьми має довге історичне коріння, але наприкінці XX століття воно набуло форми сучасного рабства.

Лише у XIX – на початку XX століття купівля-продаж людини та інші незаконні операції з передання людини стали привертати увагу як форми протиправної діяльності. Через широке поширення цього явища держави були змушені приймати відповідні міжнародні закони, які встановлювали кримінальну відповідальність за такі дії.

Історичний та правовий аналіз показує, що рабство, работоргівля і торгівля людьми існували здавна. Проте тривалий час вони не розглядалися як кримінальні злочини.

Торгівля людьми - це недопустиме суспільне явище, якому необхідно рішуче протидіяти. Боротьба з цим явищем вимагає активності та ініціативи як на державному, так і на міжнародному рівнях, а також вироблення ефективних методів протидії.

Наразі відповідальними за формування політики та координацію зусиль на місцевому рівні визначені відповідні органи влади та місцевого самоврядування. Національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми є Міністерство соціальної політики України. Основні напрями національної державної політики у сфері протидії торгівлі людьми включають:

- попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту;
- боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності;

- надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг,
- впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми [21].

Поняття «торгівля людьми» визначено низкою нормативно-правових актів. Базове, міжнародно-узгоджене визначення торгівлі людьми міститься в Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермський протокол). Протокол містить визначення поняття «торгівля людьми» у підпункті (а) ст.3: «Торгівля людьми - означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою чи її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, шляхом підкупу, у вигляді платежів, вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів» [8].

З даного визначення витікає, що ситуацію слід розглядати як торгівлю людьми, якщо відносно особи:

здійснювалися певні дії:

- вербування
- переміщення
- переховування
- передача
- одержання людини

використовувалися певні засоби впливу:

обман, шахрайство, шантаж,
використання уразливого стану,
застосування чи погроза застосування
насильства, використання службового
становища або матеріальної чи іншої
залежності від іншої особи

ставилася за мету її експлуатація в будь-якому виді:

сексуальна, трудова, використання в порнобізнесі, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо

Отже, злочин торгівля людьми представляє комбінацію трьох елементів: будь-якої з злочинних дій, будь-якого із засобів впливу і цілі експлуатації.

В Україні офіційну статистику щодо кількості осіб, які звернулись по допомогу ведуть одночасно Міністерство соціальної політики України, Національна поліція та міжнародні, громадські організації. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), «Україна є лідером південно-східної Європи за кількістю постраждалих, виступаючи одночасно як країна походження, транзиту та призначення «живого товару». Впродовж 2023-2024 років Представництвом МОМ в Україні були зафіксовані звернення постраждалих, які експлуатувалися більш ніж в 60 країнах світу. Однак головними країнами призначення для українських громадян впродовж цього періоду незмінно виступають Росія, Туреччина, Польща, Чехія, Італія, Об'єднані Арабські Емірати. Крім того, і на території України експлуатації» [59].

Соціально-економічна криза, яка спричинила різке зниження рівня життя та зростання безробіття, збройний конфлікт спочатку на сході країни, а потім і повномасштабне вторгнення агресора, а також недостатня обізнаність більшості громадян з правових питань та існування стереотипів про краще життя за кордоном з одного боку, та попит на дешеву робочу силу, падіння "залізної завіси", підвищення мобільності населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб, і спрощення умов трудової міграції з іншого боку, створили сприятливі умови для процвітання торгівлі людьми в Україні. На жаль, слід

зазначити, що за минулі роки ситуація не лише не покращилася, а навіть погіршилася.

Серед зовнішніх чинників слід відмітити такі: формування міжнародних кримінальних об'єднань, інтернаціоналізація тіньової економіки, брак механізмів реалізації законів, неузгодженість міграційної політики з реаліями ринку праці, лояльне законодавство до занять проституцією у багатьох країнах світу тощо.

До внутрішніх причин торгівлі людьми можна віднести економічну та політичну нестабільність у державі; низьку активність або взагалі ігнорування проблеми органами місцевої влади та самоврядування, низький рівень доходів та несприятливі побутові умови значної частини населення; порушення принципів соціальної справедливості; обмеженість можливостей працевлаштування, у тому числі і офіційного; викривлення системи моральних цінностей у суспільстві; збільшення доступу населення до мережі Інтернет, який нерідко використовується зі злочинною метою; корумпованість представників державних органів та установ; становлення належної системи захисту потерпілих, що дає змогу торгівцям маніпулювати ними, тощо [13].

Важливими, але мало дослідженими є психологічні чинники. Внаслідок складної ситуації в країні спостерігається зниження самозахисту громадян, погіршення їх психологічного стану, стресостійкості, що сприяє їх подальшій віктимізації.

«Факторами, що підштовхують до тенет торгівців людьми, нерідко є насильство в сім'ї; девіантна поведінка батьків; бездоглядність або надмірно жорсткий контроль, який провокує протест незалежно від статків родини; порушення емоційних контактів з членами родини; недоліки статево-рольового виховання» [35, с. 5].

Основними тенденціями торгівлі людьми в Україні є зростання частки чоловіків та осіб, які зазнали трудової експлуатації, серед жертв цього злочину, а також збільшення кількості людей, постраждалих від внутрішньої торгівлі людьми.

1.2. Нормативно-правове забезпечення протидії торгівлі людьми

Торгівля людьми, як сучасна форма рабства, є однією з перших проблем у сфері прав людини, яка викликала серйозну міжнародну занепокоєність, що створила необхідність прийняття ряду важливих міжнародних документів [26].

У березні 1998 року Україна визнала існування торгівлі людьми в країні та приєдналась до світової спільноти у сфері протидії торгівлі людьми.

Основними міжнародними документами з питань протидії торгівлі людьми, які набули чинності в Україні, є:

- «Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року (ратифіковано Україною 4 лютого 2004 року) та два протоколи до неї: Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї та Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря;
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення (CETS № 201), ратифіковано Верховною Радою у листопаді 2007 року;
- Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ратифікована Україною у жовтні 2010 року;
- Конвенція МОП № 182 Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, ратифікована Україною у травні 2000 року;
- Конвенція № 29 МОП Про примусову чи обов'язкову працю, ратифікована Україною у 1956 році» [63, с. 2].

Державна політика України у сфері протидії торгівлі людьми почала активно розвиватися лише наприкінці 90-х років XX ст. Зокрема, у 1998 р. було внесено зміни до Кодексу України про шлюб та сім'ю, на основі яких Кримінальний кодекс України (ККУ) поповнився статтею 124 «Торгівля людьми» [32].

За першу декаду XXI ст. Україна ратифікувала два найбільш вагомих міжнародних документа у сфері протидії торгівлі людьми: Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколи, що її доповнюють, серед яких Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї (2004 р.) та Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2010 р.). Крім того, наприкінці 2012 р. українська держава приєдналася до Угоди про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з торгівлею людьми, органами й тканинами людини (2005 р.) [42].

На національному рівні результатом діяльності держави у протидії торгівлі людьми стало закріплення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми і проституцію у Кримінальному кодексі України 2001 року, розробка п'ятох Державних програм з протидії торгівлі людьми, прийняття Закону України «Про протидію торгівлі людьми» у 2011 р. та низки підзаконних актів [37].

Еволюція українського законодавства у сфері протидії торгівлі людьми відбиває наявні тенденції у цій сфері. На початку 2000-х років Україна була передусім країною походження жертв торгівлі людьми, крім того, дане явище у той час розглядалося у контексті торгівлі жінками з метою примусової проституції. Зазначені тенденції знайшли відображення у перших державних програмах у цій сфері. У 1999 р. Урядом України було прийнято «Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми», що стало вагомим кроком у розвитку державної політики у сфері протидії торгівлі людьми. Наступна державна програма – «Комплексна програма протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки» – була прийнята у червні 2002 року. «Основними категоріями осіб, яких стосувалися заходи Програми, стали молодь, діти і жінки – тобто потенційні жертви торгівлі людьми. Програма передбачала проведення просвітницької діяльності, професійну орієнтацію для молоді, забезпечення зайнятості

випускників шкіл та ВНЗ, а також підтримку підприємницької діяльності серед жінок і сприяння працевлаштуванню даного контингенту» [50, с. 4].

У 2006 р. Верховна Рада України ухвалила нову редакцію статті 149 ККУ, якою передбачено кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. Відповідно до нової редакції, злочин було віднесено до категорії тяжкого, а за його вчинення проти малолітнього або організованою групою передбачено позбавлення волі терміном на 15 років [36]. У 2011 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про протидію торгівлі людьми», таким чином, було врегульовано питання протидії торгівлі людьми на законодавчому рівні, приведено національне законодавство у відповідність до міжнародних норм. Паралельно з опублікуванням Закону Кабінет Міністрів України визначив Міністерство соціальної політики України національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми [47].

Відповідно до Закону, визначено три основні напрями державної політики України щодо протидії торгівлі людьми: попередження явища, боротьба зі злочинністю, що пов'язана з торгівлею людьми, та комплексна допомога особам, постраждалим від торгівлі людьми. Зазначені напрями державної політики відповідають запропонованим заходам, що викладені у Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

У березні 2012 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено четверту програму з протидії торгівлі людьми – «Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2015 року». Оскільки термін виконання заходів програми розрахований на 2013-2015 роки, то після закінчення дії попередньої державної програми у 2010 році, Україна фактично два роки не мала жодного державного плану дій у зазначеній сфері.

У 2012 році на виконання заходів Програми було розроблено і затверджено Кабінетом Міністрів України низку нормативно-правових актів,

що дало змогу покращити роботу державних органів щодо протидії торгівлі людьми і допомоги постраждалим особам [51].

Окрім законотворчої діяльності, здійснювались інші заходи, такі як інформування населення про проблему торгівлі людьми та наслідки нелегальної трудової міграції; навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми і надання допомоги постраждалим; боротьба зі злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми; надання допомоги постраждалим особам.

У 2014 році економічна ситуація в Україні погіршилася. У результаті анексії Криму та військового конфлікту у Луганській і Донецькій областях активізувалася внутрішня міграція на території України. Зважаючи на ці обставини, у першій половині 2014 року було розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року». За допомогою уточнення строків, обсягів і джерел фінансування, оцінки результативності виконання заходів у минулих роках планувалося економне і раціональне використання державних коштів, що передбачені на 2014 та 2015 роки [38].

Незважаючи на важкий соціально-політичний стан в Україні, зусилля України у боротьбі з торгівлею людьми визнаються міжнародними експертами. У вересні 2014 року оціночна місія Групи експертів з протидії торгівлі людьми (ГРЕТА) підкреслила у Доповіді про виконання Україною Конвенції Ради Європи щодо протидії торгівлі людьми значні позитивні надбання української держави у цьому напрямі – затвердження механізму встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, затвердження стандартів надання соціальних послуг, підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють з постраждалими від торгівлі людьми.

У жовтні 2015 року було затверджено Концепцію Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року, у якій на державному рівні визнавався факт, що Україна є країною призначення торгівлі

людьми. Нова «Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» була прийнята у лютому 2016 року і передбачала діяльність за наступними напрямками:

- 1) удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми;
- 2) запобігання торгівлі людьми, її первинна профілактика;
- 3) боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, кримінальне розслідування та переслідування;
- 4) моніторинг у сфері протидії торгівлі людьми.

Особлива увага має бути приділена ідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми, серед внутрішньо переміщених осіб, захисту дітей, які постраждали від торгівлі дітьми, розробці індикаторів для сприяння виявленню осіб, які постраждали від торгівлі людьми [39].

Аналіз завдань Програми і відповідальних виконавців свідчить про посилення ролі правоохоронних і судових органів влади. Таким чином, Програма присвячена не стільки захисту прав постраждалих осіб, скільки контролю за діяльністю роботодавців, забезпеченню публічного висвітлення кримінальних і судових процесів над злочинцями, підвищенню компетенції працівників силових і судових структур, які залучені до злочинів у сфері торгівлі людьми [48].

В Україні політика протидії торгівлі людьми враховує специфіку тієї ролі, яку країна відіграє в ланцюзі міжнародної торгівлі людьми, а це – і країна походження, і країна транзиту, і країна призначення.

Важливо відзначити, що останнім часом також зростає і число українців та українок, яких експлуатують на території України без вивезення за її межі. Хоча основний канал торгівлі людьми формується Україною саме як країною походження, політика протидії торгівлі людьми повинна бути комплексною і враховувати зростаючі загрози нових форм торгівлі людьми в постійно мінливих зовнішньополітичних і соціально-економічних умовах. Основним суб'єктом протидії торгівлі людьми є держава. У сучасній

українській правовій системі існує широкий спектр законодавчих актів, що регулюють діяльність державних органів та громадськості у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. Найперше слід відзначити положення ст. 3, 29 Конституції України: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Закон України від 20 вересня 2011 р. «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий після ратифікації Україною Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, з наступними змінами та доповненнями є основним нормативно-правовим актом, що визначає організаційно-правові засади формування та реалізації державної політики протидії торгівлі людьми [41].

Основні принципи державної політики протидії торгівлі людьми:

- забезпечення прав і свобод людини, громадянина; поваги і неупередженого ставлення до осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- особи, які постраждали від торгівлі людьми, мають право на отримання допомоги незалежно від статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;
- взаємодія органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та з громадськими і міжнародними організаціями.

Основні напрями державної політики у сфері протидії торгівлі людьми:

- запобігання торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту;
- боротьба зі злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми;

- надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми;

- впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми.

Основні завдання Закону:

- виявлення причин і передумов, що сприяють торгівлі людьми, та вжиття заходів щодо їх усунення;

- забезпечення відновлення прав постраждалих від торгівлі людьми;

- інформування суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та громадськості щодо результатів діяльності у сфері боротьби з торгівлею людьми.

Міністерство соціальної політики, відповідно до Указу Президента України № 306/2020 від 05.08.2020, є національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми. З метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та їх захисту створено Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Реалізація цього механізму охоплює встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та пошук органів чи закладів, що можуть їх задовольнити. Нерідко такими закладами виступають міжнародні та українські громадські організації, метою яких є дотримання прав і свобод людини та протидія злочинності.

Основні засади механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми:

- 1) взаємне інформування з дотриманням принципу конфіденційності про злочини торгівлі людьми, передумови та причини торгівлі людьми, методи, що їх використовують торгівці людьми, необхідна допомога особам, які постраждали від торгівлі людьми;

- 2) спільна розробка програм, планів протидії торгівлі людьми;

- 3) спільна організація заходів з протидії торгівлі людьми;

- 4) обмін кращим досвідом діяльності у сфері протидії торгівлі людьми.

На цих засадах ґрунтуються основні напрями роботи та сфери співпраці державного апарату та громадських організацій. Однак перелік напрямів такої співпраці не є вичерпним і не обмежується приписами означеного Закону. Одним з практичних аспектів реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми є розробка та прийняття державних програм. Перші з них були розроблені та прийняті ще до прийняття Закону «Про протидію торгівлі людьми».

Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2021 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111, містить заходи, спрямовані на:

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми;
- запобігання торгівлі людьми, її первинну профілактику;
- боротьбу зі злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, кримінальне розслідування та переслідування;
- захист і допомогу постраждалим від торгівлі людьми;
- захист дітей, постраждалих від торгівлі дітьми;
- здійснення моніторингу у сфері протидії торгівлі людьми;
- міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми [23].

Кабінетом Міністрів України відповідно до чинного законодавства затверджено постанови про:

- порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;
- порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;
- порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
- типові положення про центр соціально-психологічної допомоги; консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми;

- національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми.

Отже, держава досягла помітних успіхів у сфері протидії торгівлі людьми. Водночас національне законодавство не повністю відповідає міжнародним нормам, зокрема, в ньому не передбачено періоду реабілітації для жертв торгівлі людьми. Важливо враховувати ці проблемні питання у законотворчій діяльності та практичній роботі з протидії торгівлі людьми.

1.3. Протидія торгівлі людьми як державно-управлінська проблема

Основним суб'єктом протидії торгівлі людьми є саме держава. Варто зазначити, що такі міжнародні документи, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Конвенція ООН про права дитини, Конвенція ООН про боротьбу із транснаціональною організованою злочинністю та інші документи ООН у галузі прав людини, так само як і Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми закликають та зобов'язують Українську державу активно протидіяти цьому явищу.

Отже, «згідно з нормами міжнародного права держави зобов'язані з належною обачністю проводити заходи для запобігання торгівлі людьми, розслідування та судового переслідування торгівців людьми та надання допомоги і захисту жертвам торгівлі людьми. Такий принцип кореспондує з нормами міжнародної відповідальності держав за порушення міжнародних зобов'язань у результаті їх дій або, у певних випадках, і дій інших суб'єктів» [58].

У контексті захисту прав людини держави забезпечують певний стандарт допомоги (в тому числі компенсації) та захисту жертв і у тих випадках, коли шкода не була завдана безпосередньо їхніми діями (стандарт належної обачності).

Згідно з ним держава може нести відповідальність не за дії інших суб'єктів, а за власну бездіяльність у запобіганні, розслідуванні, судовому переслідуванні винних осіб та усуненні негативних наслідків злочину.

Держава зобов'язана здійснювати заходи, спрямовані на запобігання порушень встановлених прав фізичними особами та встановлення відповідальності за них. Тому відмова у запобіганні очікуваних порушень прав людини з боку фізичних осіб чи організацій може призвести до відповідальності держави. Так само правова відповідальність буде з'являтися у випадку, якщо держава не надасть правових засобів захисту від зловживань чи порушень. Іншими словами, стандарт належної обачності починає діяти у випадку, коли держава мала можливість покращити ситуацію для осіб, потерпілих від торгівлі людьми, але не зробила цього [52].

У своїй діяльності в даній сфері держава має відповідати встановленим міжнародним принципам, нормам та стандартам. Управління Верховного комісара ООН з прав людини виділяє такі принципи, що їх держави мають дотримуватися у діях, спрямованих на захист прав людини та протидію торгівлі людьми.

Невід'ємні права жертв торгівлі людьми мають бути в основі діяльності держави щодо запобігання цьому злочину, боротьби з ним, а також у питанні захисту, надання допомоги та компенсації потерпілим особам. Згідно з міжнародним правом, держави зобов'язані з відповідальністю вживати заходів для запобігання торгівлі людьми, проведення розслідування та судового переслідування винних осіб, а також забезпечення допомоги та захисту потерпілим. Всі заходи, спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми, повинні бути прийняті з урахуванням захисту прав і гідності осіб, зокрема тих, хто став жертвою торгівлі людьми, а також мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, біженців та шукачів притулку [25].

Стратегії, спрямовані на запобігання торгівлі людьми, повинні розглядати попит як основну причину торгівлі людьми. Держави та міжурядові організації мають упевнитись, що заходи, здійснювані ними,

спрямовані на усунення факторів, що підвищують уразливість осіб до торгівлі людьми, у тому числі це стосується нерівності, бідності та усіх форм дискримінації. Держави мають проявляти належну обачність у виявленні та прискіканні участі або співучасті посадовців чи осіб, пов'язаних державним сектором у торгівлі людьми. Усі посадові особи, що підозрюються у торгівлі людьми, мають бути виявлені та відповідним чином покарані [58].

Протягом будь-яких кримінальних, цивільних чи інших процесів проти підозрюваних у торгівлі людьми, жертви цієї діяльності мають право на юридичну та іншу державну допомогу. Також на час судового розгляду держави мають забезпечувати жертвам та свідкам у відповідних справах тимчасовий вид на проживання. Першочергово варто ідентифікувати дітей, які стали жертвами торгівлі людьми, та забезпечувати їх допомогою та захистом, беручи до уваги їхні спеціальні права та потреби. Також жертвам торгівлі людьми має забезпечуватись безпечне і, в міру можливостей, добровільне повернення в країну походження. Мають розглядатись і альтернативи такій репатріації, якщо є обґрунтовані побоювання, що повернення може створити серйозну загрозу безпеці та/або життю цих осіб та/або їх сімей [24].

Держави мають здійснювати належні законодавчі та інші заходи, спрямовані на кваліфікацію торгівлі людьми, її елементів та пов'язаних з нею дій як злочинних діянь. Вони мають забезпечувати ефективне розслідування та судове переслідування за дії, кваліфіковані як торгівля людьми чи як один з елементів цього діяння, незалежно від того, вчинялись вони державними чи недержавними суб'єктами. Також держави мають забезпечити, що злочин торгівлі людьми передбачатиме згідно з нормами національного законодавства і договорами про екстрадицію видачу винного. Фізичні та юридичні особи, визнані винними у торгівлі людьми, мають отримати ефективне та відповідне покарання [52].

Активи, що належать фізичним та юридичним особам, які беруть участь у торгівлі людьми, мають заморожуватись державами. Конфісковані

активи в міру можливостей мають йти на підтримку і допомогу жертвам торгівлі людьми. Також держави мають забезпечити, щоб жертви торгівлі людьми отримали доступ до ефективних та належних засобів правового захисту [51].

Оскільки порушення прав людини є одночасно причиною та наслідком торгівлі людьми, важливо забезпечити, щоб боротьба проти цього явища не мала негативного впливу на права та стан жертв. Для цього державам рекомендується проводити консультації із судовими, законодавчими, правозахисними органами, а також представниками громадськості для розробки, прийняття чи перегляду законодавчої бази та програм з протидії торгівлі людьми, національних планів тощо. Необхідно гарантувати, щоб національне законодавство у цій сфері не призводило до дискримінації чи порушення прав біженців, враховуючи міжнародні норми щодо невидачі шукачів притулку. Також важливо проводити моніторинг та оцінку дотримання прав людини під час здійснення заходів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми, і звітувати про це на національному та міжнародному рівнях [23].

Відсутність адекватного законодавчого закріплення положень щодо протидії торгівлі людьми або ж колізії правових норм є однією з основних проблем міжнародного співробітництва у цій сфері. Дуже важливо гармонізувати національне законодавство, нормативні визначення тощо на регіональному та міжнародному рівнях. Для цього необхідно мати чітке визначення торгівлі людьми в національному законодавстві та визнати правопорушеннями різні дії, безпосередньо пов'язані з цією практикою, такі як боргова кабала, примусова праця, примусова проституція тощо. Також необхідно створити умови для притягнення до відповідальності осіб, причетних до цього виду діяльності, та забезпечити адміністративний контроль над підприємствами, що пропонують послуги знайомства, ескорту, сумнівного працевлаштування, роботи в готелях за кордоном тощо.

Ефективність правоохоронних органів у запобіганні та розкритті

злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, безпосередньо залежить від бажання та можливості жертв і свідків цих злочинів спілкуватись з представниками таких структур. Саме тому важливо забезпечити як захист свідків і потерпілих, так і підготовку службовців відповідних структур (поліції, прокуратури, митної, міграційної служби, судової системи, соціальних працівників та працівників громадської охорони здоров'я) до роботи з ними [54].

Заходи мають спрямовуватись на аналіз факторів, що збільшують ризик торгівлі людьми. Основні з них – низький рівень життя, малограмотність населення, відсутність можливості заробітку, відсутність офіційних каналів трудової міграції, слабка робота правоохоронних органів тощо. Поряд з виробленням напрямів політики для подолання таких факторів мають вживатись заходи з підвищення обізнаності населення щодо наслідків та небезпеки торгівлі людьми [51].

Враховуючи фізичну та психологічну шкоду, яку зазнають діти, що стали жертвами торгівлі людьми, а також їх підвищену вразливість до експлуатації, необхідно розробляти окремі норми, програми та заходи для протидії торгівлі дітьми. Основою всіх дій, що здійснюються державними чи приватними установами соціального забезпечення, судами, законодавчими чи виконавчими органами для протидії торгівлі людьми, має бути захист інтересів дітей. Неповнолітнім жертвам торгівлі повинна надаватись відповідна допомога та захист з урахуванням їхніх особливих прав і потреб.

Жертви торгівлі людьми, враховуючи порушення їх прав людини, мають закріплене на міжнародному рівні право на адекватні й належні засоби правового захисту. Втім, не завжди вони можуть ним скористатись через відсутність обізнаності стосовно можливостей і процедури отримання правового захисту допомоги, включаючи і компенсацію за експлуатацію та перебування як жертви торгівлі людьми. Саме тому поряд із забезпеченням адекватних засобів правового захисту держава має здійснювати заходи, спрямовані на інформування та підвищення обізнаності таких осіб про їхні

права.

Оскільки торгівля людьми є глобальною проблемою, важливою є міжнародна співпраця, спрямована на боротьбу з нею. Для цього необхідно проводити ефективну міжнародну політику, укладати дво- та багатосторонні договори з цих питань, забезпечити міжнародну співпрацю правоохоронних, судових та інших державних органів, до компетенції яких належать питання протидії торгівлі людьми тощо.

В Україні функціонує Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в Україні. Відповідальними за формування політики та координацію зусиль на місцевому рівні визначені відповідні органи влади та місцевого самоврядування. Національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми є Міністерство соціальної політики України. Основні напрями національної державної політики у сфері протидії торгівлі людьми включають:

- попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту;

- боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності;

- надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг,

- впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми [35].

Законом визначено коло суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми та описано їх загальні повноваження:

1. Кабінет Міністрів України:

1) спрямовує і координує роботу суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;

2) визначає:

а) національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми;

б) процедуру встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;

в) порядок утворення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми;

3) затверджує:

а) Державну цільову програму у сфері протидії торгівлі людьми та здійснює контроль за її реалізацією;

б) Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та контролює його реалізацію;

в) форму опитувальника щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та довідки про встановлення її статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;

г) форму довідки, що підтверджує факт звернення іноземця чи особи без громадянства за встановленням статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України;

г) положення про заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;

4) встановлює порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми [35].

Центральні органи виконавчої влади відповідно до визначених у встановленому порядку повноважень у сфері протидії торгівлі людьми здійснюють:

1) формування та реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми;

2) розробку проекту Державної цільової програми протидії торгівлі людьми та забезпечують її реалізацію;

3) розробку проекту Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та забезпечують його реалізацію;

4) моніторинг діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;

5) підготовку та оприлюднення у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку щорічної доповіді про стан реалізації заходів у сфері протидії торгівлі людьми;

6) заходи щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, відповідно до визначеної Кабінетом Міністрів України процедури;

7) заходи, спрямовані на:

а) викорінення передумов торгівлі людьми, зокрема щодо попередження насильства в сім'ї та дискримінації за ознакою статі;

б) підвищення рівня обізнаності щодо протидії торгівлі дітьми серед батьків та осіб, які їх замінюють, та осіб, які постійно контактують з дітьми у сферах освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах;

8) координацію та контроль за діяльністю закладів допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;

9) заходи щодо:

а) комплексного аналізу стану попередження, виявлення та розкриття злочинів торгівлі людьми;

б) попередження, виявлення та розкриття злочинів торгівлі людьми, у тому числі тих, що мають характер транснаціональної організованої злочинності;

в) розшуку осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання за вчинення злочинів торгівлі людьми;

10) заходи:

а) прикордонного контролю, спрямовані на попередження і виявлення фактів торгівлі людьми, у тому числі з використанням транспортних засобів, що експлуатуються комерційними перевізниками;

б) системного та комплексного характеру щодо удосконалення безпеки і контролю паспортних та інших документів, що дають право виїзду з України та в'їзду в Україну;

в) щодо своєчасного оформлення документів на право перебування в Україні або повернення в Україну;

г) щодо репатріації іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми;

г) щодо примусового видворення з України іноземців та осіб без громадянства, які порушили законодавство про протидію торгівлі людьми [35].

Місцеві державні адміністрації відповідно до визначених в установленому порядку повноважень у сфері протидії торгівлі людьми:

1) забезпечують проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми;

2) організують проведення інформаційних кампаній, у тому числі з використанням засобів масової інформації;

3) забезпечують створення і підтримку "гарячих ліній", пунктів консультування та розповсюдження інформаційно-просвітницьких матеріалів з питань попередження торгівлі людьми;

4) співпрацюють з об'єднаннями громадян з питань попередження торгівлі людьми;

5) відповідно до визначеної Кабінетом Міністрів України процедури беруть участь у роботі щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;

6) забезпечують впровадження та функціонування Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;

7) реалізують заходи, що сприяють викоріненню передумов торгівлі людьми, зокрема щодо попередження насильства в сім'ї та дискримінації за ознакою статі;

8) вживають заходів для підвищення рівня обізнаності серед батьків та осіб, які їх замінюють, щодо протидії торгівлі дітьми та осіб, які постійно контактують з дітьми у сферах освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах.

9) Закордонні дипломатичні установи України у разі необхідності забезпечують громадян України відповідними документами для повернення в Україну, надають необхідну консультаційну і правову допомогу та вживають необхідних заходів щодо їх повернення в Україну. У разі відсутності у громадян України, які постраждали від торгівлі людьми, коштів для повернення в Україну, закордонні дипломатичні установи України сприяють поверненню їх в Україну.

10) Заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми. Закон визначає заклади куди постраждала особа може звернутися за допомогою - це мережа центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг). З метою надання допомоги дітям, які постраждали від торгівлі дітьми, діти можуть влаштовуватися до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей з метою надання психологічної допомоги та забезпечення реабілітації у порядку, встановленому законодавством [35].

Отже, можемо зробити такі висновки. Згідно з нормами міжнародного права, держави зобов'язані з належною обачністю здійснювати заходи для запобігання торгівлі людьми, розслідування та судового переслідування торгівців людьми, а також надання допомоги і захисту жертвам торгівлі людьми. Цей принцип відповідає нормам міжнародної відповідальності держав за порушення міжнародних зобов'язань у результаті їхніх дій або, у певних випадках, дій інших суб'єктів.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Аналіз стану ризиків потрапляння у ситуації торгівлі людьми у Сумській області

Торгівля людьми являє собою багатогранне соціальне явище, що охоплює дії, спрямовані на експлуатацію або вилучення органів чи тканин. До таких дій належать вербування, перевезення, передача, приховування, купівля-продаж чи отримання людей із застосуванням погроз, сили, інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю, а також підкупу у вигляді платежів чи вигод для отримання згоди від особи, яка контролює іншу людину. Це явище визнане злочином у всіх країнах світу. В Україні проблема торгівлі людьми стала особливо гострою через її розташування на перетині глобальних шляхів транспортування "живого товару", що зробило країну одночасно транзитною територією та донором для міжнародних злочинних угруповань [16].

Однак, попри значущість проблеми, рівень її усвідомлення серед окремих громадян і соціальних груп, які потенційно перебувають у зоні ризику, залишається недостатнім. Актуальним також є дослідження громадської думки щодо місцевої ситуації у сфері протидії торгівлі людьми та пошуку ефективних способів поширення інформації на локальному рівні. Цим аспектам і присвячене дане дослідження.

Форма дослідження - опитування жителів Сумської області за допомогою напівзакритої анкети.

Відбір респондентів здійснювався на 2-ох рівнях: на першому – з врахуванням типу поселення в межах району; на другому – з врахуванням соціально-демографічних показників респондентів (стать, вік).

Дослідження проводилося у два етапи. На першому етапі були визначені програма та інструменти, а також вибірка з відбору респондентів. На другому етапі проведено безпосередньо польові роботи (збір інформації, вибракування анкет тощо). Отримані дані оброблені, на їх підставі складені відповідні таблиці, які потім проаналізовані.

В даному дослідженні прийняло участь 500 жителів Сумської області. Теоретична похибка вибірки не перевищує 3%.

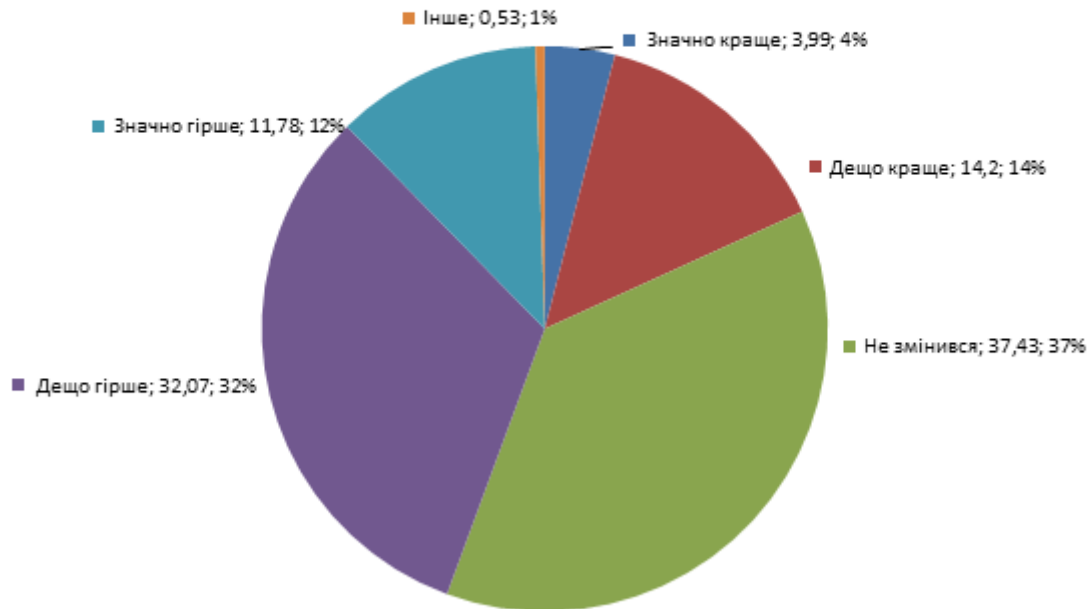
Під час дослідження передбачалося отримати відповіді на питання щодо:

1. Оцінок власного матеріального становища.
2. Рівня готовності виїзду за кордон чи в інший регіон України з метою пошуку роботи.
3. Фіксації ситуацій, що можуть призводити до торгівлі людьми.
4. Визначення груп ризику у сфері торгівлі людьми.
5. Рівня обізнаності щодо установ, організацій, що надають допомогу постраждалим (жертвам торгівлі людьми).

На основі обробки та аналізу отриманої інформації було зроблено наступні висновки:

На запитання: **«Скажіть, будь ласка, чи змінився за останні два роки добробут Вашої родини і якщо так, то як?»** більшість опитаних (біля 44%) відзначили, що матеріальне становище їх сімей стало гірше. З Діаграми 1 бачимо, що у 32% життя стало «дещо гірше», а у 11,78% - «значно гірше». Покращення у добробуті відчули тільки майже 18% опитаних: а саме, у 3,99% життя стало «значно краще», а у 14,2% - «дещо краще». Кожен третій опитуваний (37,43%) не відчув істотних змін.

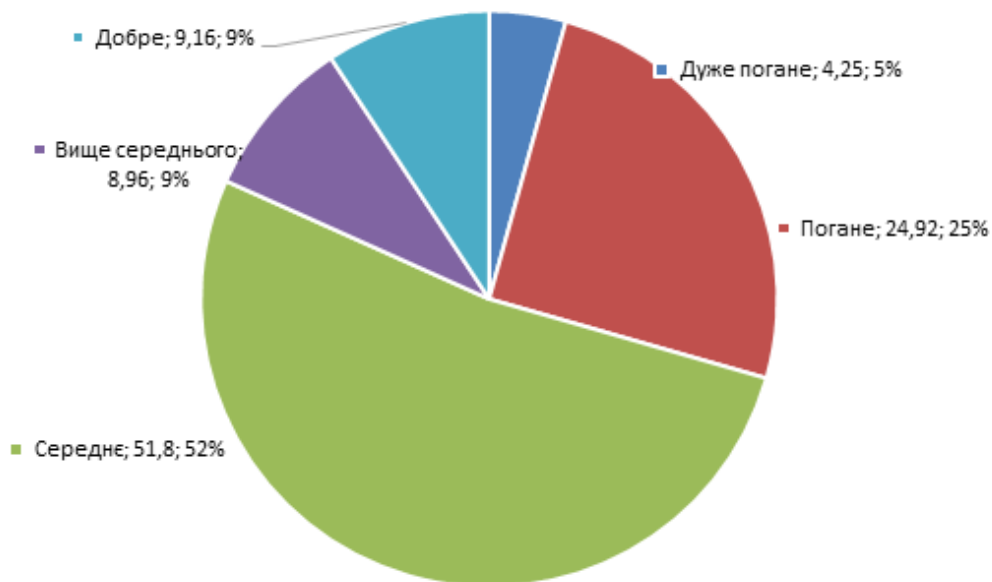
**1. Чи змінився за останні два роки добробут Вашої родини
і якщо так, то як?**

На підставі отриманих результатів можна зробити висновок про відчутний вплив вікових характеристик опитуваних на оцінки ними змін у матеріальному становищі своєї родини. Так, молодь частіше зазначає, що не відчуває істотних змін, тоді як середнє та старше покоління, частіше зізнаються про погіршення матеріального становища своїх родин. Найчастіше те, що «стало значно гірше», вказують респонденти пенсійного віку (41,5%).

Майже кожен другий респондент (51,8%) **оцінює своє матеріальне становище як «середнє»**. Ще біля 25% називають його як «погане», а 4,25% - як «дуже погане». Лише біля 9% відповіли, що їх добробут можна оцінити «вище середнього», а 9,16% - «добре» (Діаграма 2).

Діаграма 2. Як Ви оцінюєте своє матеріальне становище?

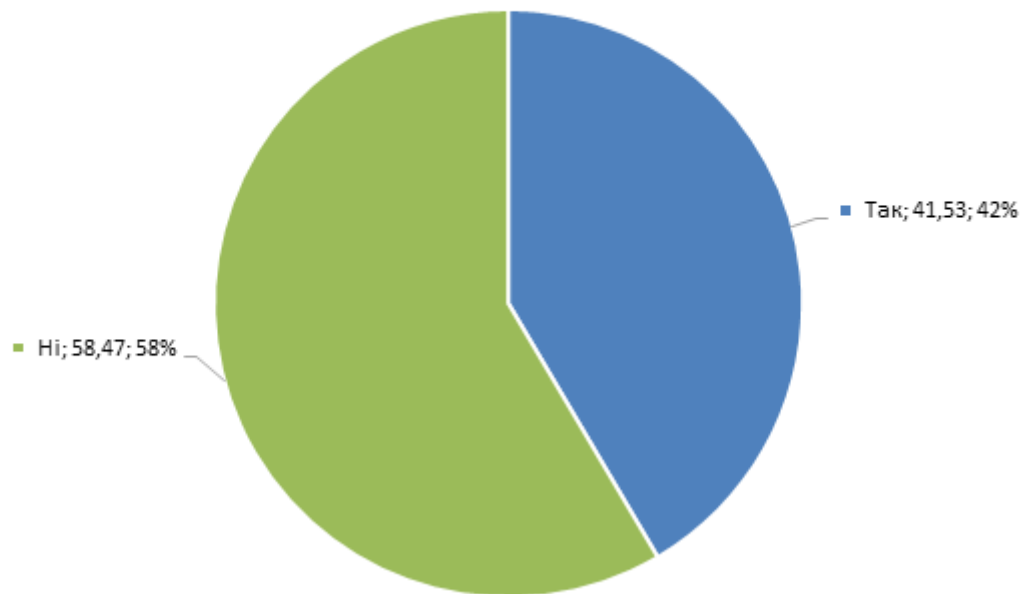

Суттєвих відмінностей у сприйнятті власного матеріального становища між чоловіками та жінками серед опитаних не виявлено.

Молодь загалом схильна оцінювати своє матеріальне становище більш позитивно порівняно зі старшими людьми. Зокрема, пенсіонери (віком понад 60 років) та люди у віці 30-39 років (ймовірно, це сім'ї з малими дітьми) частіше за інших визначають свій рівень добробуту як дуже низький.

Опитування також показало, що значна частина населення області потенційно знаходиться у зоні ризику стосовно торгівлі людьми. Зокрема, 41,53% респондентів зазначили, що члени їхніх родин виїжджали за кордон або в інші регіони України у пошуках роботи.

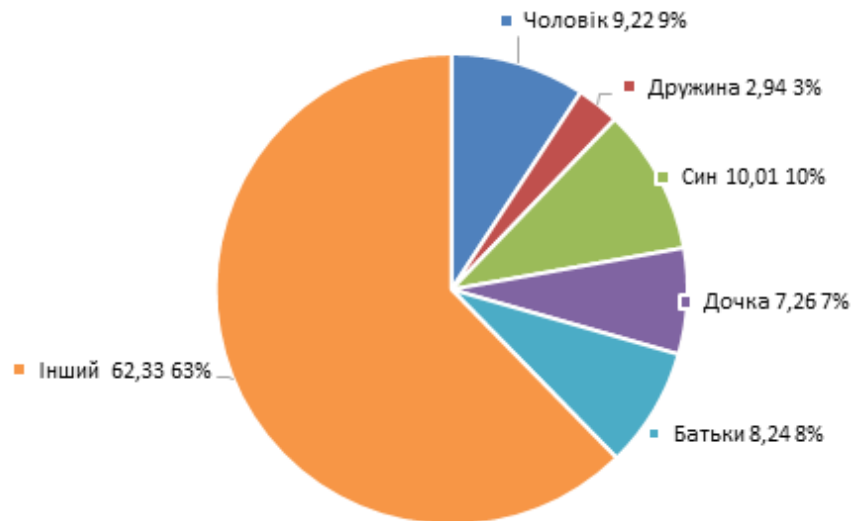
Діаграма 3. Чи виїжджали члени Вашої сім'ї за кордон чи інший регіон України з метою пошуку роботи?

З показників з Таблиці 3 видно, що мають місце серйозні ризики виникнення проблеми торгівлі людьми, позаяк трудові мігранти є особливо вразливою категорією.

Діаграма, наведена нижче, демонструє, що серед осіб, які потенційно перебувають у групі ризику, переважають чоловіки. Зокрема, найчастіше з метою пошуку роботи виїжджають сини (10%) та чоловіки (9,22%), тоді як частка дочок становить 7,26%, а дружин – лише 2,94% (Діаграма 4). Категорія «інший» охоплює невелику кількість близьких родичів (наприклад, братів чи сестер), а також підтверджує частку тих, чиї родичі не виїжджали з подібною метою.

Діаграма 4. Хто саме з Вашої родини виїхав з метою пошуку роботи?

Відповіді респондентів на запитання анкети: «Якщо людина, якій Ви довіряєте, запропонує високооплачувану роботу за кордоном у відповідній для Вас сфері, чи погодилися б Ви?» свідчать про те, що значна частина населення області потенційно перебуває в зоні ризику щодо торгівлі людьми. Діаграма 5 наочно відображає цю ситуацію, демонструючи готовність багатьох респондентів до ризикованих варіантів працевлаштування.

Серед запропонованих варіантів відповідей була також позиція «Інше», яку обрали 46,5% опитаних. Ці відповіді показують, що 42,4% респондентів схильні погоджуватися лише на легальне працевлаштування. Водночас близько 58% респондентів готові піти на ризик, якщо високооплачувану роботу за кордоном запропонують знайомі, що свідчить про високий рівень уразливості цієї групи.

Так, серед опитаних готові:

- працювати без офіційного працевлаштування - 35,32%;

- працювати на нелегальному виробництві (незареєстрованому підприємстві) - 5,69%;
- працювати у зачинених приміщеннях (без змоги вільно залишити робоче місце) - 5,56%;
- віддати працедавцю свій паспорт на період працевлаштування -3,53%;
- нелегально перетнути кордон -3,4%.

У позиції «Інше» виявлено також 4,1% тих, хто погодився б на будь-який запропонований варіант.

Надмірно високий відсоток осіб, готових працювати за кордоном без офіційного працевлаштування, при детальнішому аналізі з урахуванням гендерного аспекту свідчить про більшу схильність до ризику саме чоловіків. Зокрема, 39,66% чоловіків згодні на роботу без офіційного оформлення, у той час як серед жінок цей показник становить 31,59%.

Водночас жінки частіше виказують готовність працювати в умовах підвищеного ризику, а саме: на нелегальному виробництві (6%), у зачинених приміщеннях без можливості залишити робоче місце (5,83%), а також віддавати свій паспорт працедавцю на час працевлаштування (3,89%).

Отже, як чоловіки, так і жінки демонструють значний рівень необачності у питаннях працевлаштування за кордоном. Це вказує на те, що обидві групи залишаються вразливими до ризиків, пов'язаних із торгівлею людьми, і потребують додаткового інформування та захисту.

Респонденти нечасто інформували про складні **ситуації, які траплялися з кимось із людей у їх населеному пункті**. Тільки 20% розповіли про такі випадки, а 79,99% зазначили, що не знають про такі випадки. Опитувані, які розповіли про такі ситуації, вказали наступне (Діаграма 6а):

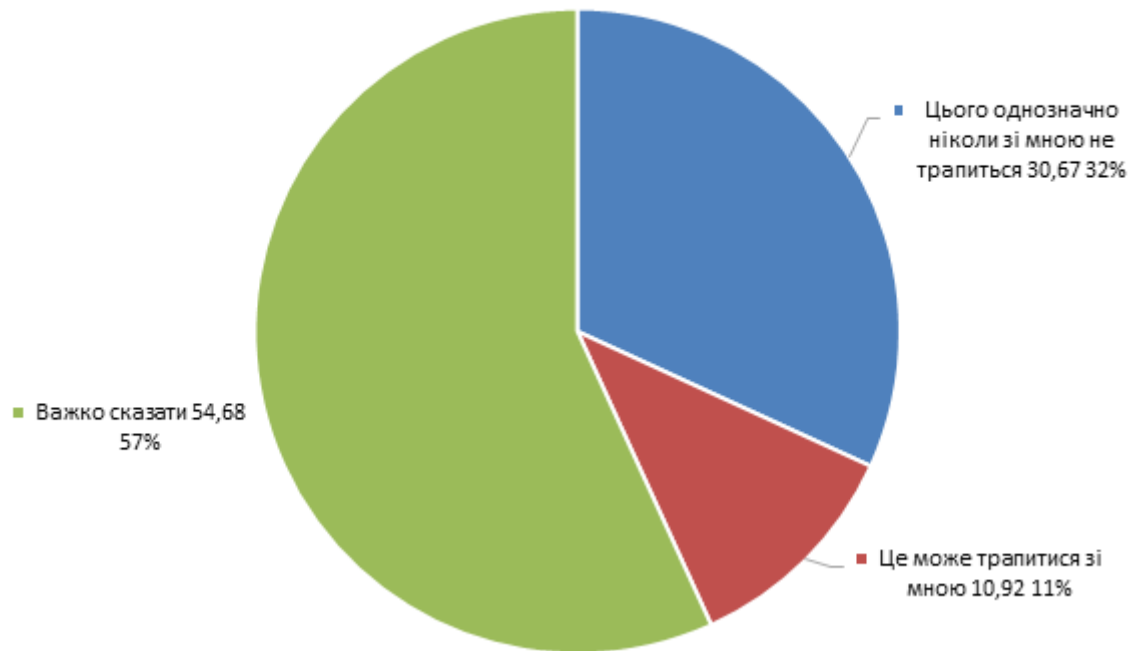
- примушували жебракувати або продавали для цієї мети (3,86%);
- змушували фізично працювати або продавали для якихось робіт (3,34%)
- примушували до участі у воєнних конфліктах (3,07%);
- примушували до участі в злочинній діяльності, наприклад, у грабунках, шахрайстві (2,55%);
- примушували до проституції або зйомок порнографічних матеріалів, продавали для залучення у сексуальні стосунки (2,16%);
- продавали або передавали для вилучення органів (1,77%);
- незаконно всиновлювали (удочеряли) дітей (1,18%).

Аналіз отриманих результатів свідчить, що відсутність у респондентів інформації про складні випадки чи ситуації не формує у них впевненості, що подібне не може статися саме з ними. Діаграма 7 наочно демонструє цю тенденцію: кожен другий опитаний (54%) висловив сумнів у тому, що він захищений від потрапляння у такі ситуації.

Крім того, близько 11% респондентів прямо зазначили, що подібне може трапитися і з ними. Лише 30% опитаних впевнені, що такі обставини з ними однозначно ніколи не стануться. Наведені дані свідчать про недостатній рівень обізнаності та низьке відчуття безпеки серед значної частини населення.

Діаграма 7. Чи є ймовірність того, що Ви можете опинитися у якійсь з тих ситуацій?

При відповіді на питання анкети: **«На яку саме пропозицію ви б погодилися для заробітку грошей?»** тільки майже половина респондентів (48,59%) впевнено націлені на легальне, офіційне оформлення трудових відносин. Цей відсоток респондентів обрав відповідь «жодний» серед переліку можливих нелегальних форм працевлаштування (Діаграма 8). При цьому половина респондентів вказали, що готові:

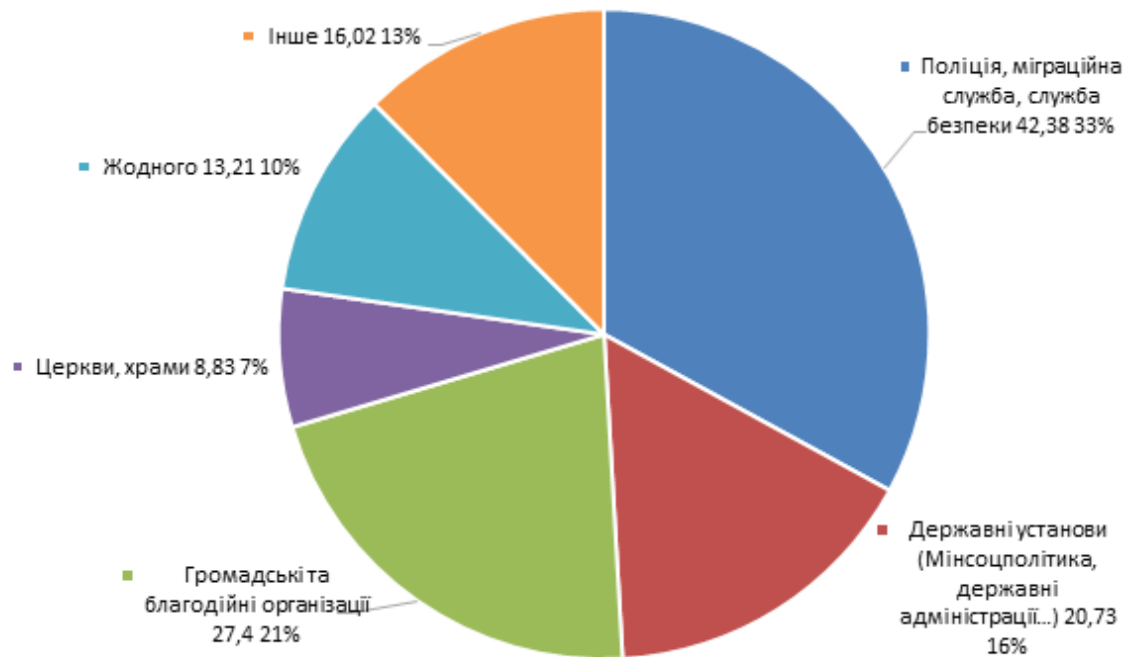
- працювати у своєму населеному пункті без офіційно оформленого трудового договору (20,41%);
- працювати в іншій країні без офіційно оформленого трудового договору (9,94%);
- працювати в Україні, в іншому населеному пункті без офіційно оформленого трудового договору (9,42%);
- виконати сумнівну або незаконну роботу, яка добре оплачується (3,47%);

- поїхати в зону АТО з метою заробітку (не враховуючи роботу в армії за контрактом) (1,57%);
- взяти участь у воєнному конфлікті в зоні воєнних дій, АТО (не рахуючи призову в армію) (1,44%);
- знайомитися з заможними людьми для зустрічей або шлюбу (1,18%);

Проаналізувавши відповіді на питання анкети: «**Які установи, організації надають допомогу постраждалим (жертвам торгівлі людьми)?**», бачимо високий рівень невпевненості опитаних у можливості отримати у разі необхідності таку допомогу (Діаграма 9).

Діаграма 9. Які установи, організації надають допомогу жертвам торгівлі людьми?

Як бачимо, більшість респондентів вказали, що допомогу нададуть:

- поліція, міграційна служба, служба безпеки (42%);
- громадські та благодійні організації (27%);
- державні установи (Мінсоцполітики, державні адміністрації (16%);
- церкви, храми (9%).

До жодної із перелічених організацій не будуть звертатися 13% респондентів. До позиції «інше» ввійшли варіанти безнадійності («ніхто не надасть допомоги» тощо).

2.2. Особливості цільової групи студентської молоді з точки зору ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми

Молодь – це соціально-демографічна група, віком від 14 до 35 років, обумовлена істотними гормональними перебудовами організму, а також соціальною мобільністю, яка пов'язана з переходом від дитячої

несамостійності до самовизначення особистості в суспільстві, від економічної та іншої незалежності від батьків, до повної відповідальності за власну поведінку [37].

Деякі вчені визначають молодь як сукупність молодих людей, яким суспільством надається можливість соціального становлення, забезпечуючи їх пільгами, але обмежуючи їх в активній участі в певних сферах життя соціуму.

Фактори ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми для молоді відрізняються в різних суспільствах. Важливо зрозуміти, що розвиток торгівлі людьми не визначається наявністю або відсутністю законів або громадських організацій, спрямованих на протидію цій проблемі. Ступінь розвитку торгівлі людьми в основному визначається загальним соціально-економічним становищем держави й активністю в реалізації відповідної політики.

Фактори, якими обумовлено збільшення ризиків потрапляння студентської молоді у ситуацію торгівлі людьми:

- вища освіта стає нормою, але стає платною. З одного боку, вища освіта є передумовою, завдяки якій легше знайти роботу за все більшої кількості спеціальностей, з іншого – державне замовлення на вищу освіту відступає перед кількістю платних місць;

- безробіття серед молоді. Однією з проблем є вимога попереднього досвіду роботи, яка пред'являється з боку роботодавців, але у студентів, які ще тільки здобувають вищу освіту, не може бути необхідного роботодавцям досвіду;

- посадова статеві сегрегація і дискримінація молодих жінок на ринку праці. Середня заробітна плата жінок в Україні на чверть нижче, ніж середня заробітна плата чоловіків. Крім цього, багато роботодавців воліють приймати на роботу чоловіків, а не молодих жінок, оскільки вважають, що вагітні та матері не можуть у достатній мірі присвятити себе роботі. Виходячи із традиційних понять про статеві ролі, передбачається, що у тому випадку, якщо захворіла дитина, вдома з нею залишається мати, а не батько;

- порнофікація молодих і неповнолітніх в громадському просторі.

У багатьох західних країнах це, може бути, навіть більш серйозна проблема, ніж в більшості країн третього світу. Неповнолітні та дуже молоді жінки демонструються в якості сексуального об'єкта в рекламах, фільмах і музичній індустрії. Сексуалізація неповнолітніх у засобах масової інформації призводить до того, що починають вважатися нормальними сексуальні акти з усе молодшими партнерами, а це в свою чергу призводить до зростання попиту на дуже молодих повій і повій-дітей та розвитку секс-бізнесу;

- наркотична, алкогольна залежність, хвороблива прихильність до азартних ігор. Молодь, яка має наркотичну чи алкогольну залежність, хворобливу прихильність до азартних ігор, весь час шукає можливостей швидко заробити гроші, тому на них нескладно впливати. Така молодь стає легкою здобиччю торговців людьми;

- розбіжність потреб споживання і реальних можливостей молодих. Суспільство перетворюється в так зване споживче товариство. Часто засоби масової інформації, реклама і фільми, в яких рекламується вищезазначений стиль життя, призначені саме для молоді;

- соціальна віддаленість деяких груп. Як бездомні діти, так і діти, які покинули за віком дитячий будинок, щоб почати жити самостійно, відносяться до групи підвищеного ризику, оскільки у них відсутні необхідні соціальні контакти і мережі. Дуже легко завоювати довіру таких дітей і нею зловживати, адже немає підтримки сім'ї та дорослих;

- недостатня робота із запобігання торгівлі людьми, яка проводиться в школах і в засобах масової інформації. Молодь часто налаштована наївно і занадто оптимістично. Молоді люди надто вірять в свої сили, вірять, що здатні контролювати ситуацію, нехай нову і незнайому. Трапляється, що їм недостатньо поінформовані про небезпеки, з якими пов'язаний виїзд на роботу до іншої держави без дозволу на роботу або трудового договору.

- додаткові труднощі, з якими стикається молодь з віддалених районів або селищ. Більшість молодих людей, що живуть в районах і селищах,

не мають вигідних зв'язків для отримання високооплачуваної роботи [59].

Також серед молоді дуже багато помилкових уявлень, пов'язаних із торгівлею людьми. Найбільш поширені серед них:

- 1) торгівля людьми не загрожує нормальним людям, таким як я і мої друзі;
- 2) жертви торгівлі людьми переважно з сільської місцевості або є представниками іншої національності;
- 3) жертви торгівлі людьми самі винні в тому, що з ними сталося, оскільки були занадто наївні;
- 4) торговців людьми легко впізнати, тому що вони виглядають і поведуться як злочинці;
- 5) пропозиціям роботи, які зроблені знайомими, можна вірити;
- 6) мову і звичаї країни призначення можна за необхідністю вивчити на місці протягом декількох тижнів. Для початку достатньо позитивного настрою і володіння англійською мовою;
- 7) дозвіл на роботу і трудовий договір не потрібні в тому випадку, якщо недовго працювати за кордоном;
- 8) в успішній державі легко заробити гроші [64].

Протиріччя між бажаннями молоді та її реальними можливостями споживання, а також афішування в ЗМІ, рекламі та фільмах розкішного способу життя, недосяжного для більшості молодих людей, призводять до того, що вони намагаються здобути гроші або престижні речі будь-якою ціною. Через це молоді люди можуть погоджуватися на сумнівні пропозиції роботи від неперевіраних роботодавців, які обіцяють високу заробітну плату, але ці пропозиції можуть містити ризик торгівлі людьми.

З огляду на зростаючу актуальність та вагомість проблеми торгівлі людьми, особлива увага в усьому світі приділяється профілактичній роботі зі студентською молоддю та молоддю взагалі.

Основна мета профілактичної роботи з молоддю – підвищення їх інформованості про реальну ситуацію в сфері торгівлі людьми, про

жорстокість будь-яких форм експлуатації та її наслідки для потерпілих, ознайомлення з правилами безпечного виїзду і перебування за кордоном [16].

Аналізуючи особливості організації профілактичної роботи зі студентами, слід зазначити, що в закладах освіти щорічно проводяться деякі заходи щодо реалізації державної програми протидії торгівлі людьми, нелегальної міграції та пов'язаними з ними протиправними діями, але попри це фахівці, які працюють зі студентами, стикаються з проблемою недостатньої кількості сучасних та ефективних методичних розробок у цьому напрямку (тренінги із залученням волонтерів за принципом «рівний – рівному», інтерактивні ігри, вправи, вікторини та ін.).

Робота з молоддю не має єдиної узгодженої міжнародної дефініції. Кожна держава має своє уявлення про роботу з молоддю, яке залежить від історичного розвитку країни і загальної системи, наприклад від того, як розвивалася молодіжна сфера під впливом культури, релігії, освіти та іншого. Згідно з резолюцією про молодіжну роботу Європейської Ради, робота з молоддю має базуватися на неформальному і інформальному навчанні, проводитися поза формальної освіти, організовуватися у співпраці з самою молоддю та фахівцями по роботі з молоддю [11].

З точки зору специфіки професійної діяльності фахівця із соціальної роботи потрібно взяти до уваги ухваленний у липні 2018 р. новий документ – «Глобальна декларація етичних принципів соціальної роботи» (Global Social Work Statement of Ethical Principles). Ця декларація слугує загальною основою діяльності соціальних працівників для досягнення найвищих стандартів професійної доброчесності.

У роботі із профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді, на нашу думку, слід розпочати із упровадження в реалізацію таких принципів Глобальної декларації етичних принципів соціальної роботи:

1) принцип визнання гідності людини. Адже торгівці людьми зазіхають своїми діями саме на людську гідність, ставлячись до людини як до об'єкта, позбавляючи властивостей суб'єкта, права вільного вибору. Цей

принцип перегукується з принципами, на яких ґрунтується діяльність із протидії торгівлі людьми відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» – забезпечення прав і свобод людини й громадянина, зокрема права на повагу до гідності, особисте життя, правову допомогу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку;

2) принцип сприяння правам людини. Соціальні працівники мають підтримувати фундаментальні права всіх людей та сприяти їм. Торгівля людьми – це порушення прав людини на життя, особисту недоторканість, свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Значну роль у сприянні правам людини відіграє інформування про проблему торгівлі людьми серед молоді, що включає інформування про можливі порушення прав під час торгівлі людьми, потенційні наслідки таких порушень, та як захистити себе від порушення прав, а також інформацію про фахових суб'єктів сприяння правам людини в ситуації торгівлі людьми;

3) принцип сприяння праву на самовизначення. Соціальний працівник має поважати та підтримувати право людей приймати власні рішення та робити вибір, якщо це не загрожує правам та законним інтересам інших людей. Тобто у роботі з молоддю, з точки зору ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, соціальний працівник має діяти не шляхом заборон і погроз, а шляхом заохочення до вільної відкритої дискусії, дослухаючись до точки зору клієнтів, пропонуючи розгляд різних варіантів розвитку подій й виходу із небезпечних ситуацій, підкреслюючи при цьому право людини на самовизначення;

4) принципу професійної доброчесності. Реалізацію цього принципу вбачаємо, зокрема, в тому, що соціальний працівник повинен мати необхідну кваліфікацію, а також розвивати та підтримувати необхідні фахові навички та компетенції для виконання своєї роботи. Це необхідно для того, щоб робота соціального працівника буда якісною та дієвою [15].

2.2. Шляхи вдосконалення технологій профілактики торгівлі людьми в управлінській діяльності

Торгівля людьми є комплексною проблемою, яку вирішують багато державних та громадських організацій. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення мети, завдань і принципів управлінської роботи в цьому напрямі в Україні. Одним із найважливіших напрямів діяльності, спрямованої на протидію торгівлі людьми, є проведення просвітницької роботи серед потенційної групи ризику, зокрема учнівської та студентської молоді.

Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми – найбільш масова і неспецифічна. Її метою є формування активного, адаптивного, високофункціонального життєвого стилю, який забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів. Соціальна робота тут носить інформаційний характер, оскільки спрямована на формування у особистості неприйняття явища та категоричну відмову від маніпуляцій. Її завданнями є: вдосконалення тих конструктивних стратегій поведінки, життєвих умінь і навичок, які молода людина вже має, але не знає, як її застосувати у незнайомій ситуації, яка може призвести до торгівлі людьми; навчання розпізнаванню таких ситуацій і керувати ними; збільшення потенціалу особистісних ресурсів людини (розвиток внутрішнього контролю власної поведінки, формування правосвідомості, розвиток активності).

Методами первинної соціальної профілактики є: інформування, переконання, навіювання, робота в громаді. Вторинна соціальна профілактика торгівлі дітьми є в основному груповою.

Метою вторинної соціальної профілактики є зміна мало адаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну. Іншими словами, передбачає зміну ставлення до себе та оточуючих і навчання поведінці, формування досвіду поведінки в ситуаціях, які можуть призвести до потрапляння в рабство. Вторинна соціальна профілактика спрямована на дітей та молодь «групи ризику». Вторинна соціальна профілактика передбачає своєчасне виявлення таких осіб і надання їм соціальної підтримки і допомоги

у напрямках: формування знань, життєвих умінь і навичок, необхідних для самозахисту від торговців дітьми; формування поняття про установи та організації, які допомагають потерпілим від торгівлі людьми, про способи потрапляння в рабство, правила поведінки під час перебування за кордоном, про оформлення документів; зміна ставлення молодшої особи до себе, свого місця в суспільстві, усвідомлення нею цінностей свого життя і своєї ролі в ньому [47, с. 23–27]. Основними методами соціальної роботи є: вправи, вимоги, інформування, переконання, роз'яснення, драматизація, наведення реальних історій торгівлі дітьми, роз'яснення ситуацій. Формами, які реалізують ці методи, є: тренінги, цикли занять, вулична соціальна робота, робота «гарячих ліній».

Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми спрямована на інтегрування в суспільство осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, з метою запобігання повторного потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Третинна профілактика передбачає виявлення причин та особливостей поведінки і свідомості молодшої особи, які призвели до виникнення проблеми, а також усунення причин через перенавчання людини, підвищення її соціального статусу, підтримку у влаштуванні в житті. Третинна соціальна профілактика є в основному індивідуальною, передбачає тривалу роботу і комплекс соціальних послуг. Вона здійснюється разом із соціальною реабілітацією і соціальним супроводом, але має свою мету, потребує об'єднання зусиль різних фахівців. Основними методами роботи тут є: робота в конкретному випадку, рефлексія ситуації та індивідуального розвитку, переключення і перенавчання, створення виховуючих ситуацій, показ перспективи, реконструкція характеру, заохочення, інформування, переконання, включення в різноманітні види діяльності і позитивно соціалізуюче середовище [46].

Молодь є групами ризику для торгівлі людьми, але ними можуть бути як діти, так і повнолітні громадяни, а тому соціальна профілактика злочину повинна вестися серед різних вікових та соціальних груп населення: дітей (14–18 років); батьків дітей; вчителів, вихователів, педагогічних та соціальних

працівників, які працюють з дітьми та молоддю; молоді (18-22 років); людей більш зрілого віку.

В магістерській роботі розглянуті найефективніші заходи з протидії торгівлі людьми, які пройшли апробацію у Сумській області, і здійснюються суб'єктами взаємодії.

На етапі планування інформаційно-просвітницької роботи важливо вибрати оптимальні способи подачі навчального та інформаційно-просвітницького матеріалу. Часто при виборі конкретних форм та методів роботи організація керується, насамперед, досвідом та рівнем володіння співробітниками тією чи іншою методикою. Однак, варто звернути увагу й на інноваційні методи, які виявилися ефективними в роботі інших організацій. Загалом, існують різноманітні класифікації форм та методів роботи, але ми спробуємо зупинитися на тих, які будуть важливими для планування інформаційно-просвітницької роботи з протидії торгівлі людьми [33, с. 11].

Усі існуючі форми та методи роботи залежно від участі аудиторії поділяються на пасивні (лекція), активні (групова робота) та інтерактивні (тренінг, дискусія, рольові ігри тощо).

Пасивні технології навчання – це така форма взаємодії між інформатором та реципієнтом, коли інформатор є основною діючою особою. Саме він виступає керівником процесу, а реципієнти – в ролі пасивних учасників. Взаємодія у такому випадку відбувається через опитування та тестування. Перевагами такого методу є те, що можна одночасно надати значну кількість інформації протягом обмеженого часу.

Активні технології навчання – це така форма взаємодії між інформатором та реципієнтами, коли ті та інші виступають в ролі активних учасників. Така технологія роботи передбачає демократичний стиль спілкування.

Інтерактивні технології навчання, на відміну від попередніх, орієнтовані на взаємодію реципієнтів не лише з інформатором, але й один з одним. Слово «інтерактивний» походить від двох англійських слів: «Inter» і

«akt», що перекладається як взаємодія в режимі розмови або діалогу між людьми. Роль інформатора на інтерактивних заняттях – спрямовувати учасників до поставленої мети заняття.

Кіно/відео лекторій. Кінолекторій чи відео лекторій – цикл лекцій з використанням кіно і відеоматеріалів. Цей метод використовують для формування емоційного ставлення щодо проблеми в поєднанні з бесідами і дискусіями.

Настільна гра – це гра, яка заснована на маніпуляціях відносно невеликою кількістю предметів, що цілком можуть розміститись на столі (або на чомусь, що може його замінити) чи в руках гравців [67]. Гра в настільних форматах є ефективним інструментом для розвитку і навчання, а також для вивчення серйозних життєвих проблем, зокрема торгівлі людьми. Настільні ігри, які спрямовані на соціальні питання, відрізняються своєю структурою. Вони можуть мати форму алгоритму або маршруту по спеціальній карті, або складатися з набору карток із завданнями та питаннями, які спонукають учасників до активних дискусій і обговорень.

Настільна гра «ANTI TRAFFICKING». Метою гри є досягнення максимальної стабільності через ефективне управління своїми життєвими планами, аналіз ризиків й наслідків непередбачуваних вчинків. Протягом гри ведучий пропонує гравцям відвідати деякі країни світу, але перед цим необхідно досягти фінансової та соціальної стабільності, зібравши необхідні для поїздок документи та ресурси. Особлива роль у грі відводиться ведучому, який повинен бути обізнаним щодо протидії торгівлі людьми. Саме ведучий повинен ініціювати дискусії під час яких обговорюється проблема, її причини та наслідки [44].

Ігри також можуть і не мати прив'язки до ігрового поля або карток із питаннями. Це другий тип ігор – так звані інтерактивні гри. За змістом вони є міні-тренінгами, оскільки мають багато нової інформації, виконуються в командах або парах, при цьому, не тільки формують нові навички (наприклад, безпечної поведінки), але і розвивають вже набуті вміння та якості (наприклад,

спілкування, лідерство, взаєморозуміння, підтримка). Вони відрізняються від настільних ігор можливістю фізичної активності під час гри.

Можна стверджувати, що ігри в соціальній проблематиці є явищем інноваційним та успішним, тому що вони дозволяють уникнути одноманітності навчання і ризику втрати увагу слухачів. Постійно підтримуючи увагу учасників, спираючись на їх здатності, ігри дозволяють засвоїти інформацію непомітно, сформувати досить стійкі знання, вміння й навички.

За підтримки МОН в Україні вже створено декілька настільних ігор з протидії торгівлі людьми. Наприклад, настільна гра «Рожеві окуляри», створена Українським фондом «Благополуччя дітей» (автори-розробники: Лях Т.Л., Нікітіна О.М., Журавель Т.В.).

Форум-театр – це інтерактивна методика яка була започаткована в Бразилії. Вона впливає на емоції людини, таким чином формуючи творчий підхід при вирішенні проблеми. Цінність форум-театру в тому, що він базується на взаємодії акторів та глядачів, що можуть розвивати зміст та тему.

Практика впровадження форум-театрів у профілактичній роботі з протидії торгівлі людьми свідчить, що цей метод актуальний у роботі з різними представниками цільової аудиторії. Під час роботи з учнівською молоддю, основними функціями які ставить перед собою форум-театр як інноваційна методика технології соціальна профілактика є:

- ознайомлення з соціальною проблемою;
- показ наслідків даної проблеми для особи, сім'ї тощо;
- пошук шляхів вирішення соціальної проблеми;
- спільний пошук рішень, діалог та співпраця;
- розвиток креативного мислення;
- вироблення умінь та навичок виходу з соціальної проблеми.

Таким чином учнівська молодь зможе краще засвоїти знання, сформувати практичні вміння та навички, вміння працювати в команді, набути досвід, активізувати свої знання та навички тощо. Цінність форум-театру в

тому, що він базується саме на взаємодії акторів та глядачів, що можуть розвивати зміст та тему. Необхідно зауважити і те, що дана методика має і свої недоліки. До них можна віднести: високу відповідальність джокера (ведучого), ризик зіткнення особистісних позицій або думок тощо, ризик виникнення конфліктних ситуацій, загроза надмірної захопленості грою.

Тому щоб не виникало подібних ситуацій потрібно чітко контролювати весь процес проведення даної методики та володіти такими навичками як комунікабельність, активне слухання, ораторські навички тощо. Відповідно до цільової аудиторії форум-театр має свою мету та завдання. Відповідно до цього метою форум-театру є надання інформації і отримання навиків вирішення існуючої проблеми певною людиною з використанням досвіду інших людей і з підключенням можливостей власного емоційного інтелекту [53].

Етапи підготовки до форум-театру:

- вибір проблеми;
- написання сценарію;
- репетиція мізансцен;
- показ форум-театру.

Впровадження цієї методики передбачає певні умови: велике приміщення; дії мають відбуватися не на сцені, а перед нею чи в спеціальному приміщенні (наприклад, спортзалі), де глядачам буде легко вийти на імпровізовану сцену та змінювати акторів. Фази протікання: «розігрів», перегляд мізансцен, форум, передача профілактичної інформації, зворотній зв'язок, обговорення .

На етапі «розігріву» проводяться різні вправи та ігри які сприяють розслабленню учасників та налагодженню взаємодії між самими учасниками та між учасниками з ведучим. Дані вправи проводяться протягом 15-25 хвилин. При цьому необхідно обов'язково спостерігати за тим, щоб не виникало конфліктів та агресивного суперництва між учасниками. По закінченню «розігріву» учасники повертаються на свої місця та після

вступного слова ведучого (джокера) переходять до наступного етапу. Після «розігріву» глядачам пропонується перегляд 12-15 хвилинної вистави з 4-6 мізансцен, кожна з яких закінчується «стоп-кадром». Остання сцена залишається не завершена, глядачам пропонують передбачити хід подій. Спочатку з глядачами обговорюють проблему, намагаються передбачити наслідки поведінки героїв, відбувається обмін почуттями, рефлексія. Потім – перехід до наступної фази – початок дискусії (це може бути як монолог ведучого, так і діалог між акторами).

Форум. Ця фаза є основною в процесі гри. На цьому етапі пропонують часткову заміну глядачами акторів. Зупиняючи на свій розсуд акторів у мізансцені, глядачі намагаються запропонувати ідеальний, на їхню думку, варіант подій. Глядач може включатися у сцени поступово, спочатку проговорюючи роль, а потім її програвати. Дуже важливо, щоб глядачі не лише проговорили, а й програвали свої ролі. Головне в цій фазі – емоційна підтримка. Жодна дія не критикується, не осуджується, а лише підтримується оплесками. Важливо отримати якомога більше варіантів вирішення ситуації. Варто звернути увагу на реакцію глядачів, які не виходять на сцену. Вони можуть дискутувати один з одним, що є важливим елементом інтерактивної техніки, оскільки показує глибину переживання проблеми. Актори при цьому використовують особливий прийом. Підігруючи та імпровізуючи разом із глядачами, вони водночас дають можливість ситуації стати ідеально вирішуваною. При цьому останнім необхідно пояснити, що в житті проблеми так просто не вирішуються і людям у складній ситуації непросто відразу змінити свою поведінку або ставлення до проблеми, для цього потрібен час та їхнє бажання. Тривалість цієї фази вистави до 1 години. Фаза передачі профілактичної інформації не є окремою, оскільки передача інформації може відбуватися під час вистави та після її завершення. Профілактичну інформацію можуть надавати спеціалісти, присутні на виставі (медики, юристи, психологи). Важливо, щоб таку інформацію передавали й самі учасники-актори один одному. Окрім того, для цього використовують «підсадних качок»

– акторів, що перебувають серед глядачів. Зворотній зв'язок. Під час цієї фази беруть інтерв'ю у глядачів про виставу, їхні почуття та переживання, про зміну ставлення до проблеми, яка розглядалася. Обговорення висновків акторами та фахівцями. До обговорення залучають лише ведучого, акторів та запрошених фахівців (психолога, юриста, медика у разі потреби та ін.). Глядачі цього етапу не бачать. Важливий момент при цьому – виявлення успішних та неуспішних дій акторів. Актори, фахівці та ведучий обговорюють ті «відкриття» глядачів, які зможуть допомогти проводити вистави надалі [28, с. 35].

Практика впровадження форум-театрів у профілактичній роботі з протидії торгівлі людьми свідчить, що цей метод актуальний у роботі з різними представниками цільової аудиторії. Під час роботи з учнівською молоддю, основними функціями які ставить перед собою форум-театр як інноваційна методика технології соціальна профілактика є:

- ознайомлення з соціальною проблемою;
- показ наслідків даної проблеми для особи, сім'ї тощо;
- пошук шляхів вирішення соціальної проблеми; – спільний пошук рішень, діалог та співпраця; – розвиток креативного мислення;
- вироблення умінь та навичок виходу з соціальної проблеми.

При проведенні методики форум-театр учасники матимуть можливість не лише отримати інформацію, а й розробити алгоритм, створити модель успішної поведінки в складній, на перший погляд безвихідній ситуації. Окрім цього перевагою є і те, що відсутні рекомендації глядачами, як необхідно поводитися, адже кожна людина робить сама свій вибір і ніхто не має права засуджувати вибір людини. Всі способи вирішення які пропонуватимуть глядачі для вирішення продемонстрованої ситуації тою чи іншою мірою зможуть показати різні варіанти вирішення, адже ми не можемо сказати який саме варіант є вірним. Форум-театр може бути рекомендований і для підготовки фахівців соціальної сфери, оскільки дану методику практично не використовують. Таким чином під час спеціального семінару-тренінгу можна розповісти та продемонструвати дану методику фахівцям, запропонувати

взяти участь, що дасть змогу набутися практичних вмінь та навичок. Після даного семінару-тренінгу фахівці соціальної сфери зможуть використовувати дану форму роботи в себе на місцях з профілактичною метою як серед учнівської молоді так і серед інших потенційних груп ризику.

Квест-лабіринт «Можливостей». Проведення рекомендоване для підвищення обізнаності населення щодо проблеми сучасного рабства. Шукаючи роботу, трудові мігранти потрапляють в умовні стіни лабіринту. Учасники квесту, отримують реальні історії вербування, знайдуть вихід із невідомих ситуацій та уникнуть потрапляння в торгівлю людьми, змінивши своє ставлення до сумнівних пропозицій працевлаштування та перевіривши власні знання щодо правил безпечної міграції та працевлаштування за кордоном.

Метою «Лабіринту Можливостей» є підвищення рівня обізнаності населення України щодо ризиків та небезпек потрапляння у ситуацію торгівлі людьми та можливості отримання комплексної державної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом об'єднання зусиль НУО та державних інституцій-суб'єктів НМВ у проведенні спільної інформаційної кампанії

Основними завданнями є:

- акцентувати увагу представників державних інституцій-суб'єктів НМВ на підвищенні актуальності проблеми торгівлі людьми в сучасних умовах;
- посилити співпрацю у проведенні превентивних заходів та виявлення осіб, які ймовірно постраждали від торгівлі людьми, з місцевими суб'єктами НМВ, в тому числі відповідними структурними підрозділами Національної поліції;
- підвищити обізнаність населення щодо питань торгівлі людьми та безпечної міграції, сформувати свідоме ставлення до міграційних намірів та мінімізувати вірогідність потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;

- розширити доступ до комплексної державної допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом інформування населення;
- популяризувати доступ до послуг Національної безкоштовної лінії з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів;

Очікувані результати:

- підвищено увагу представників державних інституцій-суб'єктів НМВ до проблеми;
- покращено співпрацю у проведенні спільних превентивних акцій з протидії торгівлі людьми із місцевими суб'єктами НМВ та структурними підрозділами Національної поліції;
- збільшено поінформованість учасників заходів щодо проблеми торгівлі людьми;
- підвищено рівень свідомості до безпечного подорожування в учасників заходів;
- актуалізовано проблему торгівлі людьми в місцевих ЗМІ.

Навчання фахівців у сфері протидії торгівлі людьми за допомогою моделювання ситуацій торгівлі людьми, шляхом провдення симуляційної гри з протидії торгівлі людьми. Вона заснована на аналізі методів запобігання торгівлі людьми, і пропонує новаторський підхід до розвитку професійного потенціалу запрошених фахівців з різних областей України.

Головна мета заходу - удосконалення взаємодії та співпраці правоохоронних органів, працівників соціальної сфери, інспекторів праці та представників неурядових організацій для покращення якості послуг для постраждалих від торгівлі людьми на рівні громад.

Для цього учасниками навчання будуть розслідуватися випадки трудової та сексуальної експлуатації з використанням симуляційних технологій на основі реалістичних сценаріїв.

Основними завданнями симуляційної вправи будуть:

- Посилення міждисциплінарного підходу на різних етапах протидії торгівлі людьми;

- Підвищення обізнаності та удосконалення практичних навичок ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми;
- Забезпечення цілісного підходу і комплексності допомоги особам, що постраждали від торгівлі людьми;
- Розширення доступу потерпілих до необхідної допомоги та поліпшення якості даних послуг;
- Захист прав потерпілих та запобігання повторної віктимізації;
- Відпрацювання механізму перенаправлення та чіткого розподілу відповідальності й компетенцій під час виявлення та реінтеграції постраждалих від торгівлі людьми;
- Взаємне інформування з дотриманням принципу конфіденційності.

На основі реалістичних сценаріїв, розроблених експертами, в грі розслідуються випадки трудової та сексуальної експлуатації.

Сюжети розроблені з урахуванням основних тенденцій в сфері протидії торгівлі людьми. Сюжетні лінії були розроблені з використанням міждисциплінарного підходу, який передбачає спільну роботу державних структур та недержавних організацій.

Сценарій приділяє увагу як підвищенню ефективності правоохоронної діяльності, так і захисту прав людини за допомогою підходу, орієнтованого на постраждалих.

Від вибору методологічних принципів щодо протидії торгівлі людьми залежить напрям цієї роботи. Не випадково саме управлінські структури були ініціаторами та організаторами проведення низки заходів, зокрема конференцій та семінарів, на яких обговорювалися болючі питання українського суспільства та формування сучасної політики з протидії негативним явищам.

Отже, від вибору методологічних принципів щодо протидії торгівлі людьми залежить напрям цієї роботи. Не випадково саме управлінські структури були ініціаторами та організаторами проведення низки заходів, зокрема конференцій та семінарів, на яких обговорювалися болючі питання

українського суспільства та формування сучасної політики з протидії негативним явищам. Рекомендації стали предметом обговорення під час парламентських слухань з даної проблематики, засідань Міжвідомчої координаційної ради, регіональних постійно діючих комісій з питань координації зусиль та обміну інформацією щодо запобігання торгівлі людьми.

Таким чином, профілактика торгівлі дітьми вимагає комплексного підходу через широкий спектр впливових чинників, таких як гендерна політика, міграція, прикордонний контроль, організована злочинність, ринок праці, етнічні та збройні конфлікти. Важливим аспектом в цьому процесі є забезпечення дотримання прав людини, що становить основу для ефективного розв'язання проблеми. Раціональне й доцільне використання всіх рівнів профілактичних заходів сприяє зменшенню поширення торгівлі дітьми. Ключовими чинниками успішної профілактичної роботи є не лише структура програми, а й компетентність суб'єктів, які займаються цією справою.

ВИСНОВКИ

Розглянувши проблему протидії торгівлі людьми та превентивні технології в управлінській діяльності суб'єктів взаємодії ми дійшли до певних висновків та узагальнень:

1. Проаналізувавши законодавство України в сфері торгівлі людьми можемо встановити, що Конституцією України закріплено право на життя, свободу, особисту недоторканність, право вільно пересуватися, обирати місце перебування і проживання, право на свободу праці та іншу не заборонену законом діяльність. Одним із найбільш серйозних порушень фундаментальних прав людини є торгівля людьми, адже вона позбавляє людину одного з основних її прав і свобод, руйнує принцип рівної гідності всіх людей та верховенства права. Ця проблема має міждержавний характер і перебуває на вістрі уваги на міжнародному рівні впродовж понад століття.

В магістерській роботі були проаналізовані основні Постанови та Закони України у сфері протидії торгівлі людьми, а саме:

- Кримінальний кодекс України: ст.149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»;
- Закон України N 3739 -VI від 20.09.2011 «Про протидію торгівлі людьми»;
- Постанова КМУ № 29 від 18.01.2012 «Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми»;
- Постанова КМУ № 350 від 21.03.2012 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» ;
- Постанова КМУ № 417 від 23.05.2012 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»
- Постанова КМУ № 783 від 22.08.2012 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми»

Аналізуючи законодавство України у сфері протидії торгівлі людьми можна прослідкувати основні завдання:

- виявлення причин і передумов, що сприяють торгівлі людьми, та вжиття заходів щодо їх усунення;
- забезпечення відновлення прав постраждалих від торгівлі людьми;
- інформування суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та громадськості щодо результатів діяльності боротьби з торгівлею людьми.

Разом з тим, невирішеними залишається ряд проблем:

- Недосконалість законодавства, зокрема неможливість встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, місцевими органами виконавчої влади.
- Координація органів державної влади та громадськості у питанні забезпечення доступу до визначених законом закладів для постраждалих від торгівлі людьми (лікарні, центри з надання психологічної допомоги, центри з надання правової допомоги тощо).

2. Розглядаючи протидію торгівлі людьми як державно-управлінську проблему, можна зробити такі висновки. Згідно з нормами міжнародного права держави зобов'язані з належною обачністю здійснювати заходи для запобігання торгівлі людьми, розслідування та судового переслідування торгівців людьми та надання допомоги і захисту жертвам торгівлі людьми.

Напрями та певні аспекти передбачуваної діяльності можуть змінюватися залежно від конкретної ситуації у сфері дотримання прав людини та протидії торгівлі людьми у державі, але всі вони мають відповідати загальним міжнародним стандартам у цій сфері.

До групи ризику з більшою вірогідністю можемо віднести саме молодих людей, які й самі частіше допускають, що різного роду ситуації можуть трапитись з ними і менш впевнені, що жодного з проявів, які віднесені до торгівлі людьми, не може з ними відбутись. Такі показники є цілком очікуваними з врахуванням високих позицій готовності молодшого покоління працювати за кордоном неофіційно, віддавати паспорти, працювати на

нелегальному виробництві тощо. Необхідна більш широка інформаційна робота серед молоді, у тому числі і стосовно можливостей та доступності допомоги постраждалим - жертвам торгівлі людьми, а також стосовно можливих ризиків та шляхів їх мінімізації.

3. Дослідивши стан ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, бачимо, що значна частина населення області потенційно знаходиться у зоні ризику, з точки зору можливості стати жертвами торгівлі людьми. Також можемо побачити, що у групі ризику, з точки зору більшої ймовірності стати жертвою різних схем торгівлі людьми, переважають чоловіки, які частіше виїжджають на заробітки і демонструють більшу готовність до ризикованих форм працевлаштування.

Можемо стверджувати, що більше половини респондентів недооцінюють небезпеку і можуть стати жертвами індустрії торгівлі людьми.

До групи ризику з більшою вірогідністю можемо віднести саме молодих людей, які й самі частіше допускають, що різного роду ситуації можуть трапитись з ними і менш впевнені, що жодного з проявів, які віднесені до торгівлі людьми, не може з ними відбутись. Такі показники є цілком очікуваними з врахуванням зазначених високих позицій готовності молодшого покоління працювати за кордоном неофіційно, віддавати паспорти, працювати на нелегальному виробництві тощо. Прослідковується необхідність більш широкої інформаційної роботи для молоді, у тому числі і стосовно можливостей та доступності допомоги постраждалим - жертвам торгівлі людьми, а також стосовно можливих ризиків та шляхів їх мінімізації.

Розглянувши особливості цільової групи студентської молоді з точки зору ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми ми бачимо, що складність ситуації полягає в тому, що молоді люди не бачать перспектив для життя та реалізації в українському суспільстві.

Ситуація ускладнюється тим, що процес міграції починає швидко ставати криміногенним, оскільки легальних можливостей виїхати працювати за кордон замало для усіх бажаючих. Крім того, серед факторів, що негативно

впливають на поширення торгівлі людьми, фахівці все частіше відзначають посилення загальної криміналізації суспільства.

Молодь завжди була у групі ризику потрапляння до ситуацій торгівлі людьми, це зумовлено багатьма причинами, тому соціальні працівники повинні проводити профілактичну роботу з підвищення обізнаності щодо проблеми торгівлі людьми та правил запобігання відповідним ризикам.

4. Охарактеризувавши шляхи вдосконалення превентивних технологій протидії торгівлі людьми в управлінській діяльності бачимо, щоб профілактична робота була дієвою та безпечною для формування особистості, необхідно дотримуватись професійної етики, а саме «Глобальної декларації етичних принципів соціальної роботи». Але для успішної профілактики таких соціальних проблем як торгівля людьми серед студентської молоді, цього може бути недостатньо. Щоб профілактична робота була дієвою, потрібно також орієнтуватись на нові технології, які будуть цікаві молоді.

Не випадково саме управлінські структури були ініціаторами та організаторами проведення низки заходів, зокрема конференцій та семінарів, на яких обговорювалися болючі питання українського суспільства та формування сучасної політики з протидії негативним явищам. Рекомендації стали предметом обговорення під час парламентських слухань з даної проблематики, засідань Міжвідомчої координаційної ради, регіональних постійно діючих комісій з питань координації зусиль та обміну інформацією щодо запобігання торгівлі людьми.

Так у роботі були охарактеризовані шляхи вдосконалення технологій профілактики торгівлі людьми в управлінській діяльності, серед апробованих технологій є проведення семінарів та інтерактивних лекцій, проведення форум театрів, квесту «Лабіринт можливостей», перегляд відеофільмів «Жінка в полоні», проведення настільних ігор ANTI TRAFFICKING, «Симуляціної вправи з протидії торгівлі людьми», інформаційні заходи до Міжнародного та Європейського дня з протидії торгівлі людьми. За результатами апробацій, ми підтвердили, що саме ці технології можуть бути дієвим засобом, який можуть

використовувати управлінці у співпраці з різними суб'єктами взаємодії з питань протидії торгівлі людьми для профілактики цього явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабінова О. Основні елементи, принципи та форми взаємодії органів публічної влади з громадськістю / О. Бабінова // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2005. – № 1 (19). – С. 83–90.
2. Бажинова О. Взаємодія органів публічної влади з громадськістю як чинник демократизації державного управління / О.Бажинова // Державне будівництво. – 2011. – № 2. – С.5–15.
3. Бакуменко В.Д.; Редкол.: В.М.Князєв, П.І. Надолішний, М.І. Мельник та ін.. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія/ В.Д.Бакуменко; Редкол.: Князєв В.М., П.І. Надолішний, М.І. Мельник та ін. – К.: Вид-во УАДУ, 2000.-328 с.
- 4.Бандурка О.М. Діяльність органів внутрішніх справ по запобіганню торгівлі людьми / О.М. Бандурка. – Х. : Вид-во УВС, 2001. – с. 244.
5. Білинська М. М. Соціальні аспекти державної служби в Україні в сучасних умовах / М. М. Білинська, В. А. Малюська // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Державне управління. - 2010.
6. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969, приєднання України від 19.05.2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
7. Висоцька О. Удосконалення діалогу органів влади і громадськості на регіональному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VOMGRR.pdf.
8. Возна Т.І. Діяльність правоохоронних органів і неурядових організацій та їх взаємодія щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Возна Т.І.; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2003. – 202 с.
9. Власов П.О. Запобігання торгівлі людьми / П.О. Власов, 2002. – с.76.
10. Доклад Комиссии международного права / Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты пятьдесят шестой сессии. Доп. №10 (А/56/10). – Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 2001. – 380 с.

11. Гриценко Л. І. Профілактична робота в навчальних закладах протидії торгівлі людьми / Гриценко Л. І., Лунченко Н. В., Ерстенюк О. В. – К. : Вид. дім «АДЕФ – Україна», 2008. – 56 с.
12. Грицяк Н.В. Державне управління в умовах розвитку інформаційного суспільства: навч. Посіб. / Н.В. Грицяк, Л.В. Литвинова, – за аг. ред.. д-ра наук з держ. Упр., проф.. Н.В. Грицяк. – Київ: Вид-во К.І.С., 2015. – 108.
13. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / уклад. : Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р.В. Войтович. – К., 2005. – 250 с.
14. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення: монографія / [Сіренко В.Ф., Бобровник С.В., Оніщенко Н.М. та ін.]. – К.: Логос, 1997. – 280с.
15. Гусак Н. Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми: методичні рекомендації / Н. Гусак, Н. Романова. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 142 с.
16. Данильчук Л. О. Профілактика торгівлі людьми: технології соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю / Л.О.Данильчук // Соціальна педагогіка. – 2011 – № 8. – С. 102–107.
17. «Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2021 р.» : постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111.
18. Добровінська, О.П. Рабство як соціальне явище в історії людства [Текст] / О.П. Добровінська, О.А. Бита // Все для вчителя. – 2009. - №9/10, травень. – С. 47-49.
19. Жеребньова Л.В. Соціально-психологічний театр / авт.-упоряд.: Любов Жеребньова, Тетяна Артеменко. – К.: Шк. світ, 2011. – 120 с.
20. Жуковська Г.Г. Аналіз правового регулювання протидії торгівлі людьми / Г.Г.Жуковська // Науковий вісник Академії муніципального управління : зб. наук. праць. – 2015. – Вип.1. – С. 128–135 (серія «Управління»).
21. Жуковська Г. Г. Взаємовідносини органів влади та громадськості у протидії торгівлі людьми: концептуально-теоретичний аспект / Г.Г.Жуковська // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. праць Херсонського національного технічного університету.
22. Жуковська Г.Г. Протидія торгівлі людьми: історичні передумови державного регулювання / Г.Г.Жуковська // Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листоп.

2014р.): у 2 т. / за наук. ред. Ю.В.Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю.Оболенського. – К.: НАДУ, 2014. – Т. 2. – С. 163–165.

23. Жуковська Г.Г. Розвиток професійно-особистісних компетенцій у протидії торгівлі людьми: міжнародна співпраця / Г.Г. Жуковська // Інституційне забезпечення кадрової політики у державному управлінні: становлення та розвиток: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 29 трав. 2015 р.) / за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.В. Загороднюка, А.І. Семенченка. – К.: НАДУ, 2015. – С. 225–226.

24. Жуковська Г.Г. Роль громадськості у формуванні державної політики протидії торгівлі людьми: європейський досвід / Г.Г. Жуковська // Новый взгляд на евроинтеграционные процессы в Молдове и Украине: юридический аспект: материалы международной научно-практической конференции (Кишинев, Республика Молдова, 25–26 марта 2016 г.) / под науч. ред. V. Vujor. – Chsinau: S.N. 2016. – С. 240–243.

25. Жуковська Г.Г. Сучасні підходи публічного управління у сфері протидії торгівлі людьми в Україні / Г.Г. Жуковська // Публічне управління та адміністрування: розвиток і впровадження: матеріали наук.- практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 17 лист. 2016 р.) / за наук. ред. В.С. Куйбіди, А.П. Савкова, С.К. Хаджирадевої, О.Ю. Оболенського. – К. НАДУ, 2016. – С. 51–54.

26. Жуковская Г.Г. Сотрудничество органов власти и общества в противодействии торговле людьми: международный опыт / Г.Г. Жуковская // *Legea si viata* : международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь». – 2015. – Вып. 8/2 (284). – С. 18–22.

27. Запобігання торгівлі неповнолітніми в Україні. Звіт за результатами досліджень діяльності державних та громадських організацій у містах Житомирі, Ржищеві та Кагарлику / Центр соціально-психологічних досліджень Житомирського державного університету імені Івана Франка. - Житомир, 2010. – 42 с.

28. «Зупинити людоловів ХХІ століття» [Текст] / Урядовий кур'єр. – 2008. - №210, 8 листопада. – С. 8.

29. Ильюшина М.И., Артемова О.В. Инновационные игровые технологии в работе с замещающими семьями. – Калуга : РПА «Креатив», 2013. – 47 с.

30. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.

31. Крутій О. М. Діалогічне підґрунтя громадянського суспільства як умова ефективного місцевого самоврядування / О. М Крутій // Політико-управлінський потенціал органів місцевого самоврядування міста : монографія / [Лісничий В. В., Наконечний В. В., Шумілін В. А. та ін.] ; за заг. ред. проф. В. В. Лісничого. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. – С. 93–114. – (Серія «Державне управління XXI століття»).
32. Крутій О. М. Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості : монографія / О. М. Крутій. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 302 с.
33. Крутій О. М. Основні підходи до вивчення діалогу та їх місце в дослідженнях громадянського суспільства / О. М Крутій // Вісник НАДУ. – 2006. – № 1. – С. 278–289.
34. Левченко К.Б., Шваб І. Визначення статусу «особа, потерпіла від торгівлі людьми» //Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2004.- № 14. – С. 42-45.
35. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.173.
36. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) : Закон України від 04.02.2004 № 1433-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 19. – Ст. 263.
37. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.93 р. № 2999-XII.
38. Підручник з роботи з молоддю / за ред.: М. Валге. – Таллінн, 2013. – 304 с.
39. «Про виконання Україною Конвенції Ради Європи щодо протидії торгівлі людьми». Доповідь Секретаріату Ради Європи 22 вересня 2014 р.: Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України.
40. «Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми» : постанова Кабінету Міністрів України від 25.09.1999 №1768 з наступними змінами та доповненнями.

41. «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року» : постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016.
42. «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111.
43. «Про затвердження Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки» : Постанова Кабінету Міністрів України № 766 від 5 червня 2002 р.
44. «Про Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми в Україні» : Постанова Кабінету Міністрів України № 1768 від 25 вересня 1999 р.
45. «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 90-р.
46. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи // Вісник АПСВТ. – 2019. – №1. – С. 70–82.
47. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання: [монографія] / за ред. Е.М. Лібанової; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – Умань: Сочінський, 2012.
48. Театральні технології як засіб профілактики торгівлі людьми в соціально-педагогічній діяльності / Г. І. Лемко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. - 2016. - Вип. 27. - С. 118-127.
49. Юфа С. В. Ефективні форми профілактичної роботи зі студентами в сфері попередження торгівлі людьми. – Мінськ: БДУІР, 2014. – 28 с.
50. Bureau of the Dutch National Rapporteur, Sixth Report of the Dutch National Rapporteur //The Hague: Bureau of the National Rapporteur, July 2013.
51. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of The Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0036.

52. Mira Sorvino. Society's Role in Combating Human Trafficking. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: globalfreedomnetwork.org/societys-role-combating-human-trafficking/.
53. Sarah Richards. An Analysis of Women Victims of Trafficking and their Claims for Asylum / Sarah Richards, Hope Betrayed. – London : POPPY Project, February 2012.
54. Surtees R. The Second Annual Report on Victims of Trafficking in South-Eastern Europe 2005 / R. Surtees, P. Biro and R. Bruun (Geneva: International Organization for Migration, 2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/studies_and_reports/second_annual05.pdf.
55. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969, приєднання України від 19.05.2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
56. Висоцька О. Удосконалення діалогу органів влади і громадськості на регіональному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VOMGRR.pdf.
57. Загальна декларація прав людини, Прийнята та проголошена у резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
58. Кушнір О. Основні форми діяльності громадських інституцій у протидії торгівлі людьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goal-int.org/osnovni-formi-diyalnosti-gromadskix-institucij-u-protidii-torgivli-lyudmi/.
59. Міжнародна організація з міграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: iom.org.ua/ua.
60. Міжнародна Школа Рівних Можливостей "Що таке форум-театр" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: forum.gender-ua.org.
61. Нікітіна О.М., Лях Т.Л., Журавель Т.В. Гра «Галопом по Європах» [Електронний ресурс] – Режим доступу: childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/instruction_galopom_game.pdf?fbclid=IwAR0gcgpJiB8FbYE3iSTT5dQDbuuPtM1zMYS-VEiKcIwoBVbmVWcYy5xIRwg.
62. Нікітіна О.М., Лях Т.Л., Журавель Т.В. Гра «Рожеві окуляри» [Електронний ресурс] – Режим доступу:

childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/instruction_pinc_game.pdf?fbclid=IwAR17UzodlRcFRphBkHGdZPMYQD84UYbr-bJuLo5DXMFm8rYGA99bsqPkuXw.

63. Орлеан А. М. Протидія торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації праці : наук.- практ. посіб. / А.М.Орлеан, О.В.Пустова; Міжнародна організація з міграції. – К. : Фенікс, 2013. – 152 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: iom.org.ua/sites/default/files/protidiya_torgivli_lyudmi-print.pdf.

64. Паюметс М., Лаан Т. Попередження торгівлі людьми: методологія роботи з молоддю [Електронний ресурс] – Режим доступу : iom.ee/avaldatud_materjalid/iom_teachers_manualtrafficking_rus.pdf.

65. Протидія торгівлі дітьми: виклики та завдання сьогодення : звіт за результатами конференції. [Електронний ресурс] – Київ, 2017.– Режим доступу:

stoptrafficking.org/sites/default/files/mom/documents/CONFERENCE%20REPORT%2C%20Kyiv%2C%202627%20Oct%202016_RUS_red_0.pdf?fbclid=IwAR0hyLoYfl6ZHH1Ips_LFZfKEDf0apZfYU7LrrzXXdyTQDex2Qe1B2GZ5g.

66. Створення навчальних настільних ігор в дитячо-підліткових групах // Сайт для співробітників і добровольців СО НКО, педагогів та інших фахівців по організації навчальних і дозвіллевих занять з дітьми та підлітками із застосуванням технології створення навчальних настільних ігор. – АНО "Балтійський центр соціальних інновацій", 2017- 2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу: htmboardgames.ru/index.php.